

Zo spreken de doden

Gedichtenparcours in het Schoonselhof

Bloemlezing door Bernard Dewulf
met foto's van Judith Dekker

Zo spreken de doden

Zo spreken de doden

Gedichtenparcours in het Schoonselhof

Antwerpen Boekenstad, 2014

'Zo spreken de doden' is een project van Antwerpen Boekenstad en de dienst Groen en Begraafplaatsen in samenwerking met de dienst Bouwwerken van de stad Antwerpen en Catapult.

Algemene coördinatie:

Michaël Vandebril en Hendrik de Bouvre

Coördinatie inplanting gedichten:

Frank Gubbi en Martijn van Groningen

Ontwerp: Catapult

Bloemlezing: Bernard Dewulf

Biografieën: Johan de Boose

Fotografie: Judith Dekker (www.judithdekker.nl)

Portretten dichters: Archief Letterenhuis, Antwerpen

Boekverzorging: Catapult (www.catapult.be)

Depotnummer: D/2014/0306/183

© Antwerpen Boekenstad, 2014

www.antwerpenboekenstad.be

INHOUD

6	Woord vooraf <i>Philip Heylen</i>
8	Zo spreken de doden <i>Bernard Dewulf</i>
12	Wilfried Adams
14	Michel Bartosik
16	Gaston Burssens
18	Herman de Coninck
20	Pol de Mont
22	Freddy de Vree
24	Paul De Vree
26	Max Elskamp
28	Willem Elsschot
30	Marnix Gijsen
32	Maurice Gilliams
34	Gust Gils
36	Herwig Hensen
38	Alice Nahon
40	Hugues C. Pernath
42	Nic van Bruggen
44	August Van Cauwelaert
46	Paul van Ostaijen
48	Marcel van Maele
51	Biografieën

Woord vooraf

Door Philip Heylen

*schepen van voor Cultuur, Economie,
Stads- en Buurtonderhoud,
Patrimonium en Erediensten*

De doden herdenken, dat is de essentie van een begraafplaats zoals het Schoonselhof. Het is een plek waar de eindigheid van het leven op deze aardbol beleefd en verbeeld wordt. Op zulke plekken van bezinning, hebben mensen vaak ook woorden nodig die houvast en troost bieden. En dat doet poëzie als geen ander.

Het was reeds bij zijn aanstelling als stadsdichter in 2012 dat Bernard Dewulf het idee opperde om poëzie van dode dichters te integreren op het Schoonselhof. Zou het niet mooi zijn dat de troostende woorden van dichters die hun laatste rustplaats vonden op het Schoonselhof permanent leesbaar gemaakt zouden worden? Dit prachtig en zinvol idee werd door een nauwe samenwerking tussen Antwerpen Boekenstad, de dienst Groen en Begraafplaatsen, de dienst Bouwprojecten en het ontwerp bureau Catapult verder uitgewerkt en gerealiseerd. Het resultaat is het poëzieparcours 'Zo spreken de doden', dat tijdens de Week van de begraafplaatsen 2014 werd ingehuldigd. Vandaag kunnen niet enkel toevallige passanten genieten van gedichten van o.a. Herman de Coninck, Paul van Ostaijen, Maurice Gilliams of Gust Gils, maar kan u ook de poëziewandeling maken aan de hand van dit mooie boekje waarin alle gedichten tezamen met een plannetje zijn opgenomen. Naast verhelderende korte biografieën van de dichters vindt u hierin mooie foto's van Judith Dekker van de dichtersgraven. Ook het stadsgedicht 'De doden' dat Bernard Dewulf voor het Schoonselhof schreef, kreeg ondertussen een vaste plek bij het nieuwe asbestemmingsgebied dat op 25 oktober 2013 werd ingehuldigd.

Het Schoonselhof geeft met 'Zo spreken de doden' het eeuwige leven aan de poëzie die onze dichters achterlieten. Ik hoop dat hun woorden ook u vandaag kunnen aanraken.

De doden

Men zegt, de doden zijn hier niet. Het is niet waar. Nu ik ze nader raken wij elkaar al aan. Nog even en wij overleven samen in de dozen, wonen dan door elkaar in de kamers, kijken weer uit de nieuwe kinderen, waken slapeloos over de uren en staan op in het licht en de lichamen waarin wij elkaar dagelijks terugvinden.

Bernard DEWULF

Zo spreken de doden

Door Bernard Dewulf

Hoe afgelegen wij de doden vaak ook onderbrengen, in wezen wonen ze in ons. ¶ Soms bezoeken we ze op hun officiële rustplaats. Dan wandelen we wat rond en staan hier en daar stil. Wat er vervolgens door ons hoofd gaat, behoort tot het zwijgrecht van het hoofd.

Uit dat hoofd spreken de dichters, ook over de dood. En ook op deze begraafplaats, Schoonselhof, rusten dichters.

¶ Als stadsdichter wil ik ze hier het woord geven. Misschien kunnen ze ons bezoek aan dit vreemde gebied wat verhelderen. Misschien zeggen ze iets wat wij zelf niet gezegd krijgen. Of hebben ze gewoon een goed, juist, treffend woord over voor de dood.

Hoe het zij, graag wil ik hun zinnen uit de boeken halen en op deze plek zichtbaar maken voor iedereen. In een poëzie-omgang. Want er is geen plek op aarde die zo van iedereen is als een begraafplaats. ¶ In mijn hoofd is het een stille wandeling langs hun uiteenlopende woorden. In de hoop dat hun taal ons begrijpt, dat hun zinnen ons even gezelschap houden, dat hun muziek ons enigszins verzoent.

Op het Schoonselhof rusten veel auteurs. Ik heb gekozen voor schrijvers die uitdrukkelijk als dichter bekend en geboekstaafd staan. Daardoor ontbreken er ook enkelen, omdat ze weinig of geen gedichten hebben geschreven.

Zoals u zult merken, bevat de wandeling onderling erg verscheiden teksten. Even verscheiden als de dichters. “Laat mij alleen als de engel komt,” schrijft Maurice Gilliams (1900 – 1982). En Herman de Coninck (1944 – 1997) zegt, generaties later: “Wat blijft van een mens zijn tanden

waarachter hij sterft”. ¶ Het zijn twee verschillende manieren om de dood te verwoorden, uit andere tijden, hoofden en ervaringen. ¶ Zo spreekt elke dichter tijdens deze omgang op een heel eigen manier over het onzegbare. Soms is het fel, soms gestamel. Soms is het wat lacherig, soms doodernstig. Soms is het plechtig, soms langs de neus weg. ¶ Er bestaat geen onweerlegbaar antwoord op de dood. Uiteraard tasten ook de dichters in het duister. En precies dat tasten proberen zij telkens opnieuw onder woorden te brengen, in onderling verschillende toonaarden. ¶ In die zin is deze omgang als een veelstemmig koor. En ik hoop van harte dat een van die stemmen u bereikt.

In dit boekje vindt u de gedichten terug van de schrijvers. Maar ook informatie over hun werk en leven, en over hun rustplaats. Voor die informatie heeft Johan de Boose gezorgd. Ik ben hem er dankbaar voor. Zoals ik ook de stad Antwerpen, schepenen Philip Heylen, coördinator Michaël Vandebril en tal van anderen dankbaar ben voor hun steun en hun enthousiasme voor dit project.

Ten slotte, natuurlijk, ben ik de dichters dankbaar. Uit de dood spreken zij ons hier toe. En hopelijk kunnen hun woorden ons een zinvol gezelschap zijn.

Zo spreken de doden

*Bloemlezing door Bernard Dewulf
met foto's van Judith Dekker*

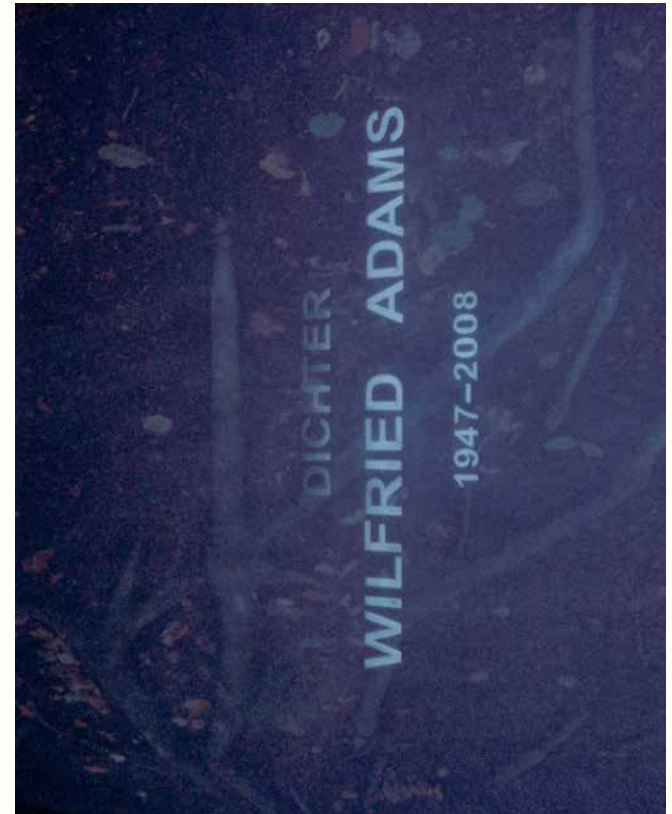
In memoriam Jan de Roek, 04.09.71

Hoor, zo spreken de doden,
terwijl de roos haar grauwe kroon ontvouwt
en alle spiegels, alle water is gebroken:

‘Jij was het, die in plotse nevels
zwijgt, die me vezel na vezel verrukte.
Die me het hart, en hard de adem nam.’

Wie heft de lamp, wie licht hun nacht
wanneer de doden zeewaarts vloeien?
De vissen in de fuiken happen blind naar lucht.

Wilfried Adams

We zullen zwijgen en zijn

We zullen zwijgen en zijn.

We zullen uit de lijken geslagen zijn.

Aangevochten door slaap zijn onze handen.

De wind gesticuleert,
verwisselt uit onze botten
adem voor onze naam.

Noem de naamloosheid
met de nevelnaam der aarde,
de namennevel leegte.

Michel Bartosik

Adieu XXIV

à Yvette

Adieu. Dit zijn de laatste noten
die ik gespeeld heb op mijn ribbenkast.
Een kast, waarvan ik in de laden
wat blanco vellen heb geborgen,
papieren voor de dorst.
Zij zullen met mij begraven worden,
mishandeld en mijn slaven worden
en adders aan mijn borst.
Maar goed. Vandaag ben ik nog krekkel,
doch morgen ben ik mier,
die overmorgen al zijn hekel
— uit zijn reserves in de pekel —
aan apropos, atoom en spirocheten
posthuum zal zetten op papier.
Adieu! Wie weet of ik niet zal bekliven
door 't schrijven van een later lied,
of ik het schrijven zal of niet.
Zinloos of niet.
Levend of niet.

Gaston Burskens

Bij een beeld van Dré Peeters

Wat blijft van een man is een aap:
ik en mijn kloten, wij drie.
Kleine klootjes, zie.

Wat blijft van een aap is een mens,
zo dood als ik nog moet.
Broertje, te wijs mongooltje,
monnikje, ogenloze snoet.

Wat blijft van een mens zijn tanden
waarachter hij sterft.
En een rug waarachter is geschreven

hoe een vrouw je handen
was, en eeuwigheid slechts even.

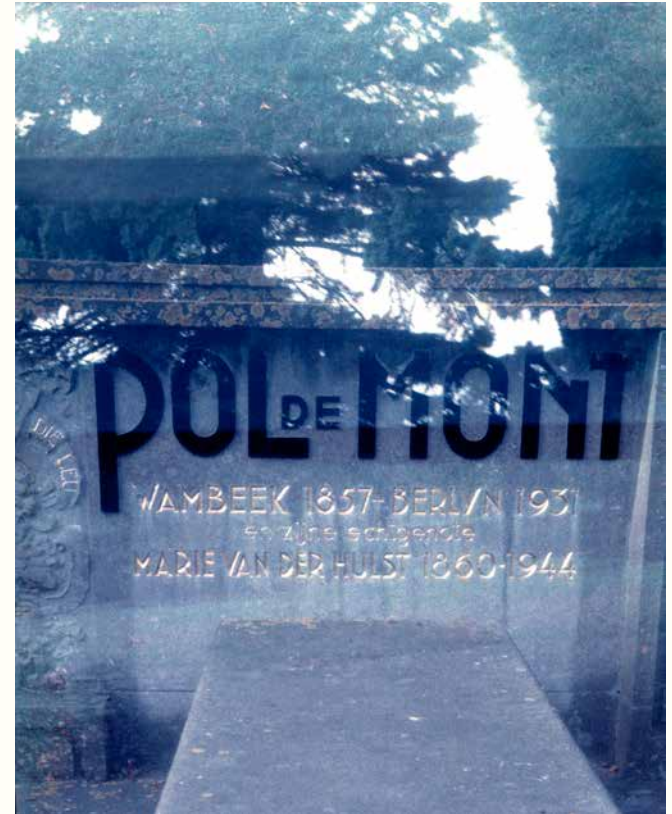
Herman de Coninck

En onbeweeglijk zit ik,
mijn armen slap neerhangend nevens mij,
stom, onbeweeglijk, – als een dode die
nog enkel zien zou, – in mijn leuningstoel,
gedachtloos volgend, met stardroge blik,
de grote, gouden zonnevlek, die, langzaam,
o hooploos langzaam, als een reuzenkever
kruipt langs de muur, kruipt naar het venster heen,
en kleiner – kleiner, bleker – bleker wordt,
en wegzweemt, ongemerkt – weg in het niet...

Pol de Mont

(uit 'Een lichtschijn')

Maniëristisch

Het ontbrekend licht barst los als stoom,
in stilte.

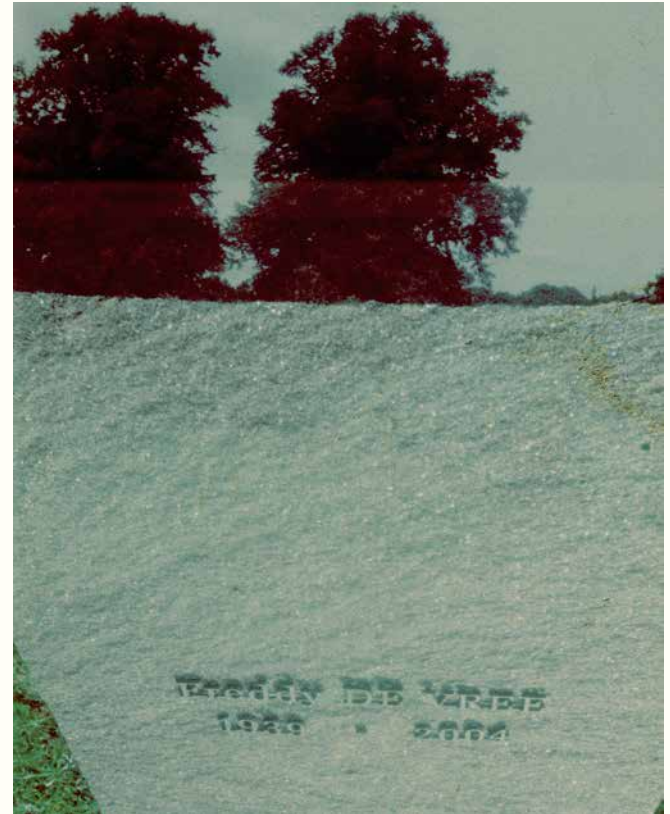
Het licht is als de dood, er komt geen einde aan,
het kent geen falen.

Het licht heeft een begin van vuur en kalk
dat niet valt te bepalen.

Het licht is slank. Het oog is sloom,
in kilte.

Onbewogen waakt het licht als een godin
die met ons zinkt als lood, onsterfelijk maar dood,
en droog of zacht of dof als talk,
in het zilte.

Freddy de Vree

Veronika

in de dwaasteil doet de tijd doeb doeb
spoed je niet veronika
voor de woordpap
voor het bloed en de blunders
is je vaatdoek niet groot genoeg
als ik je roep
veronika
van uit mijn vliegtuig
goepie goepie boven het dal
raakt mijn evenwicht
marvellous
kant noch wal
hallo
hallo
veronika

Paul De Vree

Hier komt de dood.
Hij sleept zijn krukken voort.
Schrik niet, vrees hem niet.
Je ziel is op een eiland

zo ver weg beland dat niets
ze kan benaderen,
niet eens het goddelijke
en zijn eeuwige hand.

Max Elskamp
(uit 'Hij die komt')

Laat niet uw dagen slinken in verdriet;
geen macht die tanden aan uw mond verstrekt,
of ooit weer zog in uwe borsten wekt.

Er is niets aan te doen, zoals gij ziet.
Drink dus een borrel bij een passend lied,
daar schele Piet reeds met uw tenen trekt.

Willem Elsschot
(Uit 'Moeder')

Bij een sterfbed

Dat wij allen
aan dit leven
kleven
lijk een oester aan haar schelp,
lijk aan den tepel der leeuwin
de weeke welp,
doet dat mij beven?
Of is het dat oud en diep verdriet
om den dag die heengaat,
om een bron die in zand vervliet,
om Oedipous die ons blind en klagend
verlaat?

Gele dood, stomme dood,
elke porie wordt een wonde,
ik bloed zwijgend, langzaam uit.
Mijn zoetste ketens, vlees en geest,
hebt gij weer plots ontbonden.
Ik ben uw buit, ik ben uw buit.

Marnix Gijsen

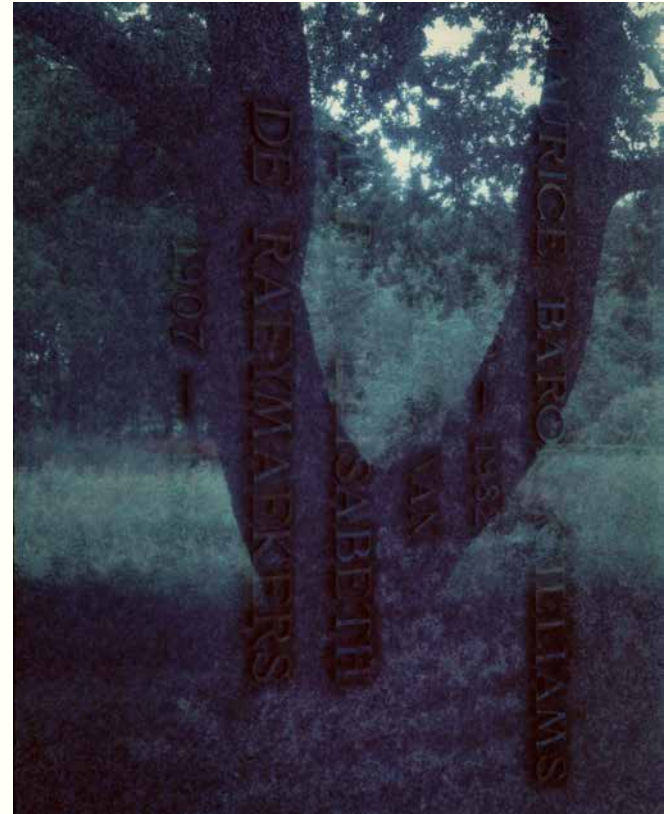
Verklaring

Laat mij alleen als de engel komt.
Gij noemt met een ondankbaar woord
stoel en tafel, water en brood,
en zo zoudt gij de engel noemen – de dood.

Laat mij als het nacht bij dage
en het dag bij nacht voor mij zal zijn;
en er komt bijwijlen een vernietigende klaarte
die in mijn uitgebrande lichaam binnen schijnt.

Als de engel mij verlaat
na dit bitterschóon bezoek:
noem niet met een ondankbaar woord
geest en lijf, gebeente en bloed.
In droom zult ge mij wedervinden,
schrikaanjagend in mijn gloed
– maar heet mij uw beminde.

Maurice Gilliams

Kleine akoestiek van de dood

het miauwen van de dood
is zeker in het oor van zij die leven

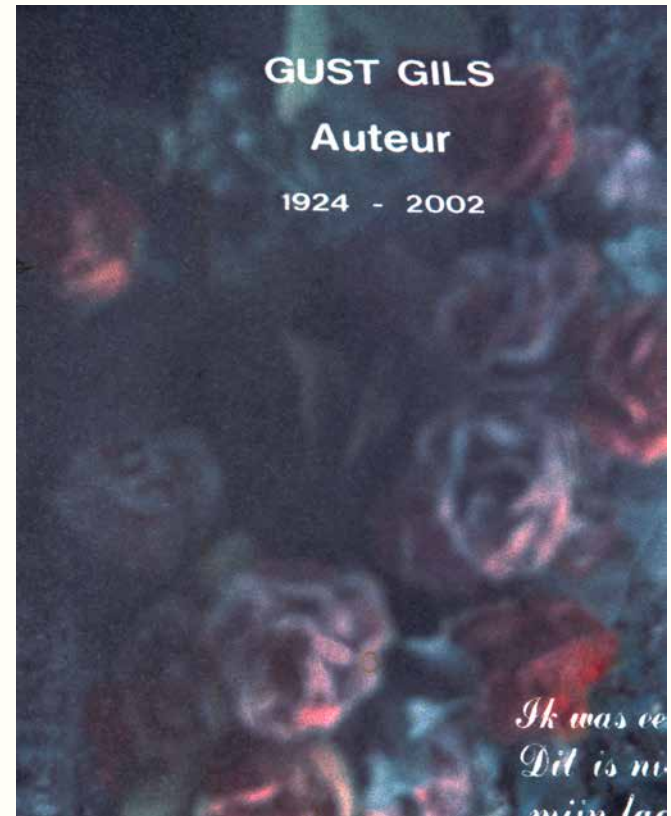
de harpoen van een grote dood klinkt luid
over hun stille zoutzee

en het snaargeluid in de valkuil dood
tulp bij nacht die de stem verheft

is het niet meer zwijgen
van zij die dood zijn

want dood is de pasgedode vogel
bezielde met het grimmige leven van de dood

Gust Gils

Wanneer ik eenmaal weg ben uit dit leven,
wat blijft dan van mij achter hier?:
waarschijnlijk niets méér dan wat vellen papier
waarop ik mij heb leeggeschreven.

Misschien, in enklen die mij kennen mogen,
rest als ongrijpbaar onderpand:
de plooi van mijn mond, de greep van mijn hand
en de verbazing van mijn ogen.

Kan dat een uitkomst nog doen overhellen?
Het Al, dat mij opvangt in as,
zal weten tot wáár ik gekomen was.
En dat alleen moet tellen.

Herwig Hensen

De mensen van voorbij

De mensen van voorbij,
ze blijven met ons leven.
De mensen van voorbij,
ze zijn met ons verweven
in liefde, in verhalen,
die wij zo graag herhalen,
in bloemen, geuren, in een lied,
dat opklinkt uit verdriet.

De mensen van voorbij,
zij worden niet vergeten.
De mensen van voorbij,
zijn in een ander weten.
Bij God mogen ze wonen;
daar waar geen pijn kan komen.
De mensen van voorbij
zijn in het licht, zijn vrij!

Alice Nahon

Want onze hersenen zien
Wat ogen nooit zullen verklaren,
De gegevens die liefde en haat herhalen
In het geratel van het wiel van de waanzin
Dat blijft gensteren over de dwaalwegen
Van voorheen. Dat mij verbindt
Met een vreemde verwantschap, de hoop
Waarover ik nooit met iemand sprak.
Mijn schaduw wordt stoffig,
Mijn lichaam steriel
En meestal was de dood
Mij dit leven toch waard.

Hugues C. Pernath

(Uit 'De rimpels van Augustus')

Litanie XI

In de tuin waarin ik knielde om de kus die
De uwe niet was, zal ik mijn armen strekken.
Ik zal de doornen verdragen, maar nooit mijn
Handen wassen in verrukt hanengekraai. Het
Bloeden van mijn ogen zal ik drukken in doeken
Van vrouwen als lithografieën van mijn boete.
Op de eenzame berg zal ik de gretigheid zijn.
Mij kruiselings spreiden: in uw handen beveel
Ik mijn geest. Geen maat zal ik stellen op
Mijn verrijzenis. Mijn lichaam zal ik leggen
Tussen tijd en de geurende heuvels van onze
Heiligheid. Gebeden zal ik voor je zijn.

Nic van Bruggen

Draagt me zacht ...

Draagt me zacht: door de ijle landen
Waait de nijd'ge wind zoo koel;
Of zijn 't al uw kille handen,
Dood, die 'k om mijn slapen voel.

Draagt me zacht, gelijk een blanke
Lampevlam in woel'ge lucht,
Eer dees kostbaar-laatste spranke
Leven doove met een zucht.

Draagt me zacht: hoe daalt zoo dicht en
Hel de hemel over mij ...
Ben ik reeds de sterrenlichte
Poort der eeuwigheid nabij ...

August Van Cauwelaert
(uit 'Draagt me zacht ...')

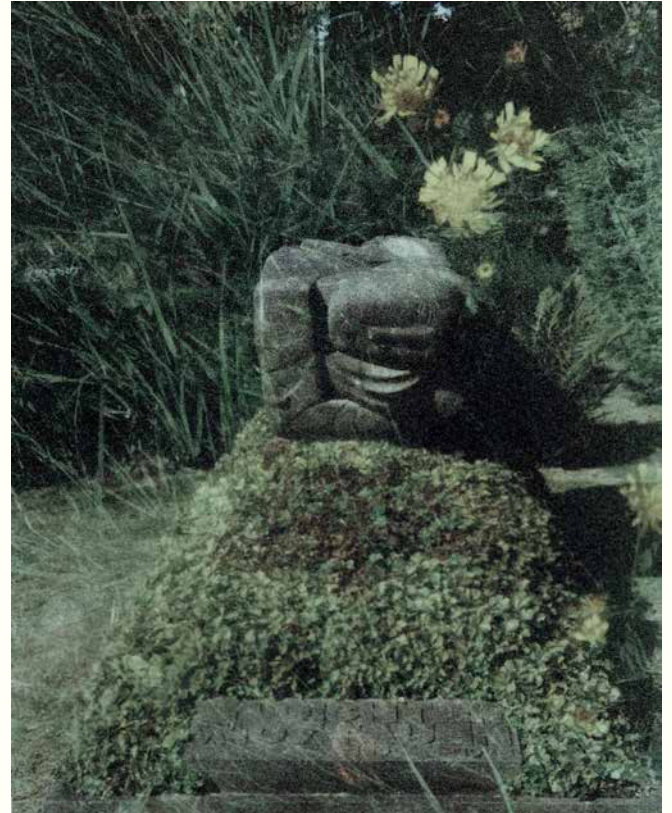

Mythos

Een hoge hand steekt in de nacht
en zij steekt vóór de nacht
omdat de nacht alleen is gene blauwheid
aan 't einde van mijn ogen
en vóór de blauwe nacht schuift één witte duif
zo een witte haas schuift voor uw ogen
over de straat neem u in acht
hij draagt uw leven over
van d'ene schaal naar d'andere
en gij weet niet
wat dit beduidt

Paul van Ostaijen

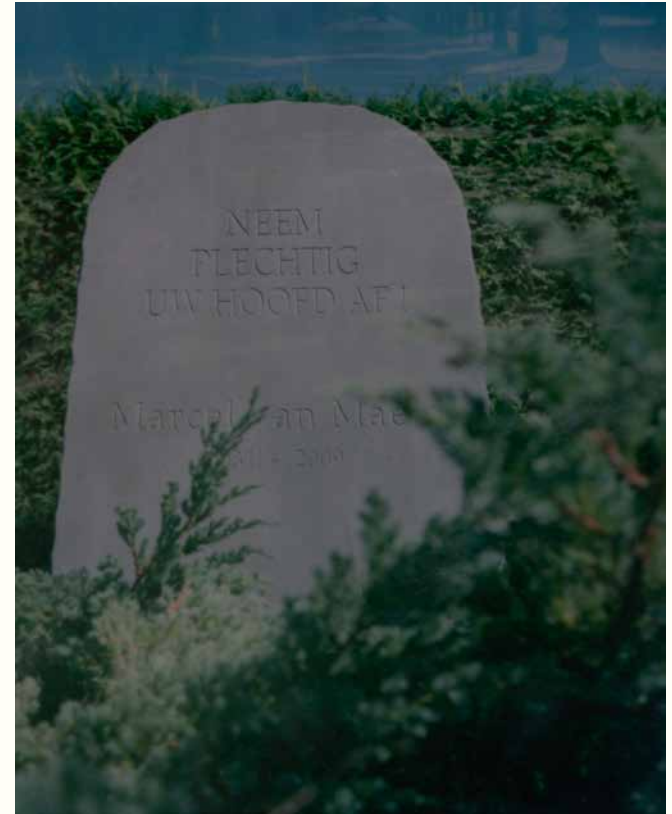

Terwijl de kaalgeschoren dagen huilen

Terwijl de kaalgeschoren dagen huilen
en honden door de tralies blaffen
joelt de wind in onze holle ogen.
Er zijn zo van die dingen
een vogel in de hand
het zingen van een zeilend kind
het trillen van een lamp
in kale huizen waar we sterven zullen
een hond die aan een ketting rukt.

We dromen zand in onze ogen.

Marcel van Maele

Biografieën

Teksten door Johan de Boose

Wilfried Adams

Geboren op 23 november 1947 in Leuven

Overleden op 13 januari 2008 in Antwerpen

Wilfried Adams was dichter, criticus en vertaler. Hij groeide op in Heverlee. ¶ Tijdens zijn middelbare studies was hij een jaargenoot van o.a. Geert van Istendael. Aan de KUL studeerde hij enkele jaren rechten, later Germaanse filologie. In 1972 promoveerde hij met een proefschrift over het oeuvre van Hugues C. Pernaths bundel *Mijn gegeven woord*, een dichter door

wie de jonge Adams sterk was beïnvloed. ¶ Ondertussen had hij al zijn debuut gepubliceerd: *Graafschap* (1970), een verzameling abstracte, hermetische gedichten. ¶ Hij werkte als redacteur bij achtereenvolgens *Nieuwe Stemmen*, *Morgen* en *Impuls*. ¶ In 1973 verhuisde hij naar Antwerpen, waar hij Nederlands en Engels doceerde aan het stedelijk onderwijs en sporadisch les gaf in het Joodse hoger middelbaar onderwijs. Hij kreeg opdrachten van de Nederlandse Taalunie in het kader van het project 'Certificaat Nederlands als Vreemde Taal' in Louvain-la-Neuve. ¶ Ondertussen studeerde hij Catalaans en Hebreeuws. ¶ In 1979 besliste hij om zich volledig aan de literatuur te wijden. ¶ Van 1984 tot 1992 stond hij als redacteur aan het roer van het Vlaamsgezinde tijdschrift *Diogenes*. Hij stak niet onder stoelen of banken dat hij voorstander was van een onafhankelijk Vlaanderen, want 'België draait vierkant, het is een on-staat, het is geen vaderland,' zoals hij in een interview verklaarde. ¶ Zijn belangrijkste bundels waren: *Dagwaarts een woord*

(1972), *Geen vogelkreet de roos* (1975), *Ontginning* (1976, met etsen van zijn broer Dirk Adams), *Aanspraak* (1981), *Lettre de cachet* (1982, met zeefdrukken van Guy Vandenbranden), *Uw Afwezigheid* (1986), *Dicta Dura* (1988), *Zayin* (1993, met zeefdrukken van Luc Tuymans) en *Met name* (1997). ¶ Hij was ook actief als vertaler, essayist en criticus. Zijn visie werd maatschappij-kritischer, zoals blijkt uit: *Aanspraak of de school der onvermoede grenzen* (1981) en *Uw afwezigheid, een strategie van het verdriet* (1986). ¶ Henri-Floris Jespers beschreef het poëtische 'territorium' van Adams als volgt: 'van irrationele mythe tot rationele mystiek, van overwoekering tot ascese.' Zijn oeuvre werd door Jespers op deze ontroerende manier samengevat: 'De wolken stapelen zich op: een grote traagte ontvouwt zich over de dichter; het leven is een kroeg, een kuil, en liefde komt te laat; aan ieder hoekhuis druift verraad. In deze kille wereld ervaart de dichter zijn stem als een dodenwake in ijzeren steigers van zwijgen.' ¶ Hij geloofde in het devies van Paul van Ostaïjen dat 'poëzie een in het metafysische geankerd spel met woorden' is, zoals blijkt uit dit gedicht:

Een aartsengel houdt de grote aarde
vanouds in evenwicht
en laaft haar met zijn klaarte
Elk gedicht
brengt zijn glanzende adem in kaart en
zijn onverbiddelijk gezicht.

Tot slot volgt hier de 151ste psalm, die Adams heeft toegevoegd aan de bestaande 150 oudtestamentische psalmen:

Nader mij, ...

Nader mij, nader. Je naam staat in wolken en water
geschreven, elke letter is een zwaluw.

Uit stoppelvelden, uit spelonken draven helder
herten aan, mijn handen wonen rakelings langs je vuur.

Ik zing je met deinzende woorden, lok je: nader
en overspoel mijn droogte, streel me, zet mijn meersen,
mijn asfalten straten blank. Sla me
in als bliksem, sla me als heidebrand in hese vlammen uit.

Nader mij, nader. De eerste, sprakeloze letter van je naam
staat met spartelende vingers, hoog
in een schemering die de winter ducht: geschreven,
hoog geschreven, hoog in de nacht van mijn doorhageld raam.

**Zijn graf bevindt zich in perk R, rij 11, naast dat van zijn
vriend Michel Bartosik.**

Michel Bartosik

Geboren op 21 maart 1948 in Antwerpen

Overleden op 1 februari 2008 in Antwerpen

Michel Bartosik was dichter en docent poëzie. ¶ Zijn vader was Pools, zijn moeder Vlaams. Zij dreven een schoenwinkel op het Kiel. ¶ Michel studeerde Germaanse Filologie aan de VUB, schreef een proefschrift over de jonggestorven Nederlandse dichter Hans Lodeizen, en ging daar in 1972 zelf poëzie doceren. Vier jaar later werd hij doctor in de Letteren en Wijsbegeerte met

een proefschrift over een ander groot Nederlands dichter, Jacques Hamelink. ¶ Studenten herinneren zich Bartosiks bezonnen en bezielde colleges. Volgens collega Hans Vandevoorde 'leerde hij zijn studenten lezen wat er stond.' ¶ In 1973 werd hij lid van de *Pink Poets*, het elitaire, dandyeske dichtersgenootschap dat Nic van Bruggen en Patrick Conrad een jaar eerder hadden opgericht en dat zich met neo-romantische, experimentele poëzie afzette tegen het nieuw-realisme. Hij was de zesde zogenaamde Pinkbroeder. De zevende was Hugues Pernath. ¶ In deze periode verschenen zijn eerste bundels: *Linguïstiek* (1975) met illustraties van Jan Struelens, *De verzamelnaam der eenzaamheid* (1976) met een illustratie van Louise Chevalier, en *Rigor Mortis* (1980). ¶ Uit *Rigor mortis* het gedicht *We zullen zwijgen en zijn*:

We zullen zwijgen...

We zullen zwijgen en zijn.
We zullen uit de lijken geslagen zijn.
Aangevochten door slaap zijn onze handen.

De wind gesticuleert,
verwisselt uit onze botten
adem voor onze naam.

Noem de naamloosheid
met de nevelnaam der aarde,
de namenlevel leegte.

Naast zijn activiteit als hoogleraar was Bartosik ook redacteur, onder meer van de tijdschriften *Hand* en *Impuls*. Samen met Wilfried Adams schreef hij ‘het frappant aarzelende en on-strijdbare’ manifest *Proeve voor een Impuls-manifest*. ¶ In 1990 verscheen *Sunt Lacrimae*, een bundel opgedragen aan zijn Poolse vader Stanislaw Bartosik en bibliofiel uitgegeven bij Atalanta Pers. ¶ Vanaf de jaren negentig doceerde hij aan de ULB en gaf hij gastcolleges in Parijs en Boedapest. ¶ Hij maakte tevens radio- en tv-programma’s over poëzie. ¶ Dood, ontworteling en de grenzen van de taal waren zijn belangrijkste thema’s. ¶ In 2003 verscheen zijn laatste bundel, *Geschreven Familie*. ¶ Daarna schreef hij een ongepubliceerd tweeluik ter nagedachtenis van zijn moeder, en een reeks die *Diep onder aan mijn tong* had moeten heten. ¶ Zijn essays over poëzie zou hij bundelen in *Termen van onbevattelijkheid. Berichten uit het sorteercentrum*. ¶ Dichters met een metafysische inslag zoals Paul van Ostaijen, Hans Faverey, Georg Trakl en Paul Celan hebben hem sterk beïnvloed. ¶ In *Van Ostaijen tot heden* (2001) van Geert Buelens staat dat ‘de onmogelijkheid tot echte communicatie’ centraal staat in het werk van Bartosik, die ‘blijft dichten zoals een zelfmoordenaar blijft leven’. ¶ In freespace Nieuwzuid verscheen na zijn dood: ‘Te weinig bekend, onvoldoende gewaardeerd en te vroeg gestorven. We hebben zijn

bescheidenheid te weinig attentie gegeven: als dichter, als docent, als mens.’ ¶ In 2013 verscheen *Schroomruil*, zijn verzameld werk met een nawoord van dichter en hoogleraar Erik Spinoy. ¶ In het gedicht *Attenties* schreef hij:

Geste
van het kind
naar de besneeuwde straat

Hierzie – twee kaarsen

één voor bij de boeken
één voor als het koud is

Michel Bartosiks graf bevindt zich naast dat van zijn vriend Wilfried Adams in perk R, rij 11, die twee weken eerder was overleden. Op een bronzen plaat staat: “Wij blijven beginnen onze woorden te vinden.”

Gaston Burssens

Geboren op 18 februari 1896 in Dendermonde

Overleden op 29 januari 1965 in Antwerpen

Gaston Burssens was een expressionistisch dichter, prozaïst, essayist, toneelauteur en beeldend kunstenaar. ¶ Hij werd geboren in een welgesteld gezin. Tijdens zijn middelbare studies kreeg hij les van de flamingantische auteur Maurits Sabbe. ¶ Hij sympathiseerde met het Antwerpse flamingantisme, dat te situeren was in een socialistisch internationaal kader, waarbij ook

Paul van Ostaïjen behoorde. ¶ Hij studeerde Germaanse Filologie aan de door de Duitsers vernederlandste universiteit van Gent en publiceerde zijn eerste gedichten in Vlaamsgezinde tijdschriften. Hij onderbrak zijn studies en ging werken voor het ministerie van landbouw. ¶ In 1918 werd hij veroordeeld voor activisme. In hetzelfde jaar verscheen zijn debuut *Verzen*. Zijn politieke artikelen verschenen in *Staatsgevaarlijk* en *De Nieuwe Wereldorde*. Deze Vlaamsgezinde groepen waren vaak een verzameling anarchisten, oud-activisten, minderheids-socialisten en pacifisten. Hun ideeën waren alles behalve dogmatisch en sloegen aan bij talrijke jonge kunstenaars. ¶ Zijn oeuvre evolueerde van humanitair expressionisme naar organisch expressionisme, futurisme en dadaïsme. Hiervan getuigt de bundel *Piano* (1924), de bundel waarmee hij doorbrak. Hij werd samen met vriend Paul van Ostaïjen beschouwd als een van de weinige authentieke vertegenwoordigers van deze stroming. Zij streefden ernaar om de ongerijmde wereld waarin ze leefden te vatten in ongerijmde

poëzie, die vol muziek en humor moest zitten. ¶ Tot zijn belangrijke werk in deze periode behoorden: *De Yadefluit* (1919), *Liederen uit de stad en uit de sel* (1920), *Piano* (1924), *Enzovoort* (1926). ¶ Uit deze laatste bundel een typisch gedicht:

Zat van liefde zit ze naakt
Zat de lieverd in de leunstoel
Zat
Zat de lieverd in de leunstoel
Zat van liefde
Zat ze naakt

In 1927 richtte hij een bedrijf op dat jaren later zou uitgroeien tot *Lavandia*, een drogerijbedrijf, dat hij tot 1961 zou leiden. Na de vroegtijdige dood van zijn vriend Van Ostaïjen in 1928 verzorgde Burssens diens literaire nalatenschap. ¶ Tussen 1930 en 1935 leidde hij de uitgeverij *Avontuur*. ¶ Ook toen de modernistische esthetiek uitgebloeid leek, hield hij vast aan een poëtica die wars was van conformiteit, zodat hij als voorganger van de Vijftigers werd beschouwd. ¶ Zij belangrijkste werk uit die tijd was *Klemmen voor zangvogels* (1930), *French en andere cancan* (1935), *De eeuw van Pericles* (1941), *Elegie* (1943), *Fabula rasa* (1945), *12 niggersongs* (1946), *Ode* (1954). ¶ Op latere leeftijd slopen meer traditionele vormen in zijn werk, zoals in *Adieu* (1958) en *Posthume verzen* (1961). ¶ Na de Tweede Wereldoorlog was Burssens tevens actief als schilder. Hij had belangrijke tentoonstellingen, onder andere in 1958 in Brussel. Daar was te zien hoe hij was geëvolueerd van het surrealisme naar het non-figuratieve. ¶ Hij werkte mee aan diverse tijdschriften en kreeg twee keer de Staatsprijs voor poëzie. ¶ 37 jaar na zijn dood, in maart 2002, wijdde *Boelvaar poef*, het tijdschrift van het Louis Paul Boon Genootschap, een integraal nummer aan Burssens, inclusief zijn briefwisseling met Louis Paul Boon. ¶ In het gedicht *Adieu* schreef hij:

Dit zijn, ...

Dit zijn, 't zij zo, de laatste noten
die ik ga,

wil,

kan

spelen

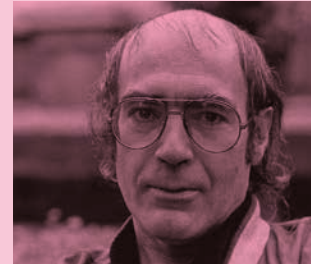
in 't laatste leven dat ik leef,
op de laagste toetsen van mijn ribbenkast.
Een kast hard als een safe,
waaruit ik de gekste centen heb verbrast,
waarin ik de duurste spinnewebben heb verpulverd.
Het stof is aan mijn knekels blijven hangen.
Het zal met mij begraven worden.
De wormen zullen het niet eten,
't gif is alleen voor mij bestemd.
Ik kan, ik kon het weten
dat elk mooi lied zich met een einde tooit,
zoals elk eind zich tooit met een gebed na 't eten,
en dat dit einde, nu of nooit,
begin moet heten.

**Zijn graf bevindt zich in ereperk N, plaats 32, in de buurt van
Willem Elsschot en Paul van Ostaijen.**

Herman de Coninck

Geboren op 21 februari 1944 in Mechelen

Overleden op 22 mei 1997 in Lissabon

Herman de Coninck was dichter, journalist en essayist. ¶ Doordat zijn ouders een boekhandel hadden in Mechelen, kwam hij al vroeg in aanraking met literatuur. ¶ Vastberaden om zich aan de literatuur te wijden studeerde hij in 1962

Germaanse filologie aan de Katholieke Universiteit Leuven. ¶ Na zijn studies gaf hij vier jaar les. Daarna ging hij werken voor het tijdschrift *Humo*, waarvoor hij onder meer sport-interviews maakte. 'Wat ik aan *Humo* zal overhouden is de voorkeur voor het non-specialisme, voor het amateurisme, het dilettantisme dus, de lief-hebberij', zei hij hierover. ¶ Na dertien jaar, in 1983, werd hij hoofdredacteur van het *Nieuw Wereldtijdschrift*, een vernieuwend, links blad voor literatuur en journalistiek dat de opvolger was van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*. Naast De Coninck maakten Piet Piryns en Paul de Wispelaere deel uit van de redactie. Oorspronkelijk zou ook Hugo Claus in de redactie zitten. Het bestond tot aan De Conincks dood en werd later opnieuw uitgebracht in een vernieuwde versie, met onder meer zijn derde echtgenote Kristien Hemmerechts in de redactie, maar in 2000 verdween het definitief. ¶ Dit alles zorgde ervoor dat hij jarenlang een grote machtspositie in het Vlaamse literaire veld bekleedde. ¶ Op het vlak van de poëzie was hij een autoriteit. In 1969 verscheen De Conincks debuut *De Lenige Liefde*, gedichten in klare taal die hem de titel 'de man die het volk poëzie leerde

lezen' opleverde, naar analogie met Hendrik Conscience 'die zijn volk leerde lezen'. Hij werd de vader van het nieuw realisme genoemd. Zijn verzen worden bij allerlei gelegenheid graag gebruikt. Uit zijn debuut dit citaat:

o, ik weet het niet,
maar besta, wees mooi.
zeg: kijk, een vogel
en leer me de vogel zien
zeg: het leven is een brood
om in te bijten en de appels zien rood
van plezier, en nog, en nog, zeg iets.
leer me huilen, en als ik huil
leer me zeggen: het is niets.

In 1970 verloor hij zijn eerste vrouw in een auto-ongeluk. Er volgden moeilijke jaren. ¶ De bundel *Zolang er Sneeuw Ligt* (1975) bevatten duidelijke verwijzingen hiernaar. Opvallend was de manier waarop hij zijn emoties verborg in een onvermoeibaar taalspel. ¶ Hij vertaalde ook gedichten van Edna St. Vincent Millay in *Ter ere van de goedertieren maan*. ¶ Later evolueerde De Coninck in een meer romantische richting. Getuigen daarvan *Met een klank van hobo* (1980) over de betekenis van liefde en poëzie in zijn leven, en *De hectaren van het geheugen* (1985). ¶ Zijn volgende bundels gooiden een voor een hoge ogen: *Enkelvoud* (1991), *Schoolslag* (1994) en *Vingerafdrukken* (1997). ¶ Zijn essays over poëzie bundelde hij in *Over de troost van pessimisme* (1983), *De flaptekstlezer* (1992), *Intimiteit onder de melkweg* (1994) en *De vliegende keeper* (1995). ¶ Hij hield van handmatig brieven schrijven. Hij beantwoordde elke brief die hij kreeg. 'Hij had een groot epistolair talent', noemde Piet Piryns dat. Er zijn er zo'n 15.000 teruggevonden. Een deel daarvan werd gepubliceerd door Annick Schreuder in *Een aangename postumiteit* (2004). ¶ Zijn werk bevat tal van oneliners. Over poëzie: 'Poëzie is de enige plaats waar onwetendheid het van academisme kan

winnen.' Of 'Ik wil de taal dynamiteren tot een gebeurtenis waar veel mensen naar komen kijken.' ¶ In 1997, op 53-jarige leeftijd, bezweek hij aan een hartaanval op straat in Lissabon, waar hij deelnam aan een literair festival, in het bijzijn van collega's Anna Enquist en Hugo Claus. Op die plaats ligt nu een gedenktegél. Adres: Rua Marquês Sá da Bandeira, nummer 74. ¶ In 1998 publiceerde Kristien Hemmerechts het autobiografische essay *Taal zonder mij*, waarin Herman de Coninck centraal stond.

Het graf van Herman de Coninck in perk R, rij 6 is ongewoon, volgens de wens van Kristien Hemmerechts en kinderen. Zeeschelpen en kleurstenen in wit zand ademen onder een glasplaat door riet omgeven. Op de glasplaat staan de laatste regels van De Conincks gedicht *Ars Poëtica* lezen (postuum verschenen in de bundel *Vingerafdrukken* in 1997):

Het is hard zwijgen, een gedicht:
Grafsteen die luistert naar wat erin is gegrift.
Letters die luisteren tot ze vol regen staan.

Pol de Mont

Geboren op 15 april 1857 in Wambeek

Overleden op 29 juni 1931 in Berlijn

Pol de Mont was een Vlaams-gezind dichter uit het Pajottenland, niet te verwarren met zijn neef Paul de Mont, die ook Vlaamsgezind was maar geen poëzie heeft geschreven, uitsluitend proza en toneelwerk.

¶ Na zijn studies in het Frans in een pensonaat in Ninove studeerde hij aan het Klein Seminarie in Mechelen. ¶ Tegelijk begon hij te tekenen en te

schrijven. In 1875 verscheen al een bundel *Klimoprankskes*. In een inleiding stond dat de Vlaamse literatuur ‘zedelijk, godsdienstig, katholiek en nationaal’ moest zijn. ¶ Hij werd bevriend met Albrecht Rodenbach en andere ‘blauwvoeters’. Samen met Rodenbach stichtte hij *Het Pennoen, Tijdschrift voor het Vlaamsche Studentenvolk*. ¶ Hij ging aan de Katholieke Universiteit van Leuven Letteren en Wijsbegeerte studeren. Daarna zou hij ook nog rechten volgen. ¶ Op zijn drieëntwintigste was hij al een gevestigde waarde en een van de belangrijkste pleitbezorgers van de Vlaamse cultuur, hoewel hij geen diepgravende poëzie schreef. ¶ Eind jaren zeventig maakte hij een geloofscrisis door, werd hij liberaal en brak hij met Rodenbach. ¶ Begin jaren tachtig was hij, dankzij bemiddeling van Hendrik Conscience, actief in het onderwijs aan het Koninklijke Atheneum. Tegelijk trad hij geregeld op als spreker, ook in Nederland en Frankrijk. Met zijn redenaars talent vestigde hij de aandacht op de Tachtigers. ¶ In 1881 verscheen *Lentesotternijen*, een toonbeeld van Vlaams impressionisme met vaak een sensuele ondertoon. ¶ Andere

belangrijke bundels waren *Idyllen* (1882), *Loreley* (1882), *Fladderende vlinders* (1885), *In Noord en Zuid* (1887), *Claribella* (1893) en *Iris* (1894). Sommige van deze bundels waren baanbrekend in de Vlaamse literatuur. ¶ Stilaan evolueerde zijn poëzie in een pseudo-mystieke, symbolistische richting. ¶ Hij was ook geïnteresseerd in volkskunde. Zo publiceerde hij *Dit zijn Vlaamse wondersprookjes* (1896) en *Dit zijn Vlaamse vertelsels* (1898). Tot 1891 redigeerde hij een reeks bloemlezingen *Onze nationale letterkunde*. ¶ In 1892 werd hij provincieraadslid in Antwerpen. Hij reisde naar Duitsland, Zweden, Noorwegen, Denemarken en Engeland, was bevriend met dichter Jan van Rijswijck en was actief in diverse tijdschriftredacties. ¶ Van 1904 tot 1918 was hij conservator van het Antwerpse Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. In 1919 nam hij ontslag op beschuldiging van activisme tijdens de Eerste Wereldoorlog, hoewel hij een leerstoel aan de door Duitsland vernederlandste universiteit had geweigerd. ¶ Het door Jos de Klerk getoonzette gedicht *Gaan wandelen dat staat ons aan* werd opgenomen in de razend populaire liedbundel *Kun je nog zingen, zing dan mee* (1906). ¶ Hij was medestichter van *De Vlaamse Gids* en hoofdredacteur van *De Schelde*, waaraan ook Paul van Ostaijen en Alice Nahon meewerkten. ¶ Als criticus verdedigde hij passioneel de moderne stromingen in de internationale literatuur. ¶ Zijn literaire belang werd door Ada Deprez als volgt verwoord: ‘Voor het eerst bij ons werden de zintuiglijke natuurbeleving, de sensuele liefdeservaring — inclusief de verheerlijking van de vrouwelijke schoonheid —, de verwarrende dualiteit van de fin de siècle-mens dermate plastisch en muzikaal verwoord. Voor het eerst ook in onze poëzie werd zo duidelijk het kunstom-de-kunst-principe toegepast en het moderne individualisme gehuldigd.’ Zelf zei hij: ‘Het eenig doel der poëzie, hare eenige reden van bestaan, dat is de poëzie zelve’. ¶ In 1922 had hij in de bundel *Zomervlammen* geschreven:

Ik ben de bruine, ...

Ik ben de bruine, barre aard
jij bent de Lent, die er bloemen baart.

Ik ben het bos, zo dicht en donker —
jij spat en speelt er als zongeflonker.

Ik ben de droeve, dromerige hei —
jij bent de purperen bloemekenssprei.

Ik ben de mosplant, zwart en treurig —
jij bent het viooltje, fleurig, geurig.

Ik ben de kamer vensterloos,
waar duister heerst en kou altoos —

jij bent de lichter met gouden armen,
die 't al verlicht en 't al komt warmen!

Ik ben het eindloze schotsenveld —
jij bent de zon die alles smelt!

Jij bent mij Al, hebt me al gegeven :
'k lag dood in 't graf, jij deed m'herleven !

Hij werd ziek toen hij door Duitsland reisde en belandde in het Berlijnse Elisabethkrankenhaus, waar hij in 1931 overleed.

Pol de Mont is samen met zijn echtgenote begraven in ereperk N, plaats 35. Het epitaaf luidt *STREEFDE EN STREED VOOR VLAANDEREN*. ¶ Zoon Frits de Mont, architect en ontwerper, ligt eveneens begraven op het Schoonselhof (perk 10, Oost).

Freddy de Vree

Geboren in Antwerpen op 3 oktober 1939

Overleden in Antwerpen op 3 juli 2004

Freddy de Vree was een veelzijdige, eigengereide persoonlijkheid, op de rand van het anarchistische en dandyeske. Hij schreef poëzie, essays, romans en monografieën (van o.a. Karel Appel, Pierre Alechinsky, Andy Warhol, Marcel Broodthaers, Jan Vanriet). Hij was tevens radioproducer bij de klassieke zender van de Belgische Radio- en Televisie-Omroep, waarvoor

hij meer dan dertig jaar lang spraakmakende programma's maakte over literatuur, filosofie, beeldende kunst, theater, film en jazz. Hij maakte deel uit van een dynamische, vruchtbare ploeg radiomakers, waartoe ook Jean-Pierre Rondas, Frans Boenders, Raymond Detrez en Louis Weynants behoorden. ¶ Als jonge auteur schreef hij zowel in het Frans — zijn maniëristisch getinte, experimentele dichtbundel *Mots pour Karin* (1963) en zijn essay *Blues pour Boris Vian* (1965) — als in het Nederlands — zijn agressieve antinationalistische bundel *Jaja* (1969), verschenen onder het pseudoniem Marie-Claire Jonghe. ¶ Hij hield van provocatie. Zo was hij in 1967 een van de drie naakte mannen (samen met de dichters Hugues C. Pernath en Bob Cobbing) die de Heilige Drieduldigheid speelden in Hugo Claus' toneelstuk *Masscheroen*. Dit stuk leverde de makers een proces op. ¶ Andere opmerkelijke dichtbundels waren *De lemen liefde* (1969) over een lesbische liefde, *De Dodenklas* (1977) over het werk van de Poolse avantgardetekstenaar Tadeusz Kantor, *Steden en*

sentimenten (1976) en *A.C.* (1971), een essay in de vorm van een surrealistisch gedicht, *Moravagine of de vervloeking* (1982) en *Drie ogen zo blauw* (1986), reisgedichten. Telkens staan het verleden en de dood centraal. ¶ Voor de uitgeverijen *Ziggurat* en *Camomille* verzorgde hij bibliothele edities met teksten van Hugo Claus, Willem Frederik Hermans en Jeroen Brouwers en met beelden van Sylvia Kristel, Roland Topor, Daniel Spoerri en Christian Dotremont. ¶ In *Beleggen en beliegen* (1975) nam hij de kunsthandel op de korrel. ¶ In 1977 kreeg hij de Arkprijs voor het Vrije Woord. ¶ In de jaren zestig was hij alomtegenwoordig, zowel in marginale als gevestigde literaire tijdschriften. Hij was medeoprichter van *Hoos* (1960) en redacteur van *Nul in* (1961) en *De Tafelronde* (vanaf 1962). ¶ Minder bekend waren zijn romans: *De goudfluit* (1966), *69 + 1 James Klont* (1966), een persiflage van James Bond, en *De erfgenamen van de dood* (1979), een sleutelroman die gedeeltelijk speelt in Congo en waarin hij zijn erudiete fantasie, zijn genadeloze ironie en zijn hilarische speeldrift de vrije teugels laat. ¶ Onder het pseudoniem Conny Couperus schreef hij samen met Hugo Claus de satirische thriller *Sneeuwwitje en de leuwerik van Vlaanderen* (1985). ¶ In *De aardigste man ter wereld* (2002), zijn laatste literaire werk, schilderde hij collega-auteur Willem Frederik Hermans af, ondanks Hermans' norske reputatie, als een openhartig, humoristisch en bevlogen verteller. ¶ In zijn gedicht *Triptiek van het licht* schreef hij:

Het ontbrekend licht...

Het ontbrekend licht barst los als stoom,
in stilte.

Het licht is als de dood, er komt geen einde aan,
het kent geen falen.

Het licht heeft een begin van vuur en kalk
dat niet valt te bepalen.

Het licht is slank. Het oog is sloom,
in kilte.

Onbewogen waakt het licht als een godin
die met ons zinkt als lood, onsterfelijk maar dood,
en droog of zacht of dof als talk,
in het zilte.

**Het graf van Freddy de Vree bevindt zich in perk R, rij 7.
Op de zerk staan de eerste versregels uit Canto LXXXI van
de Amerikaanse dichter Ezra Pound:**

What thou louvest well remains
the rest is dross
What thou lov'st well shall not be
reft from thee

**Paul de Vree, dichter-oom van Freddy de Vree,
ligt in perk R, rij 5.**

Paul de Vree

Geboren op 13 november 1909 in Antwerpen

Overleden op 25 april 1982 in Antwerpen

Paul de Vree groeide op in Antwerpen en kreeg les van onder andere Lode Baekelmans, auteur van volkse verhalen over het schippersmilieu. ¶ Hij nam diens cursus over aan de Volkshogeschool Herman van den Reeck en begon te publiceren. Later werd hij onderwijzer bij het Stedelijk onderwijs. ¶ Hij zou uitgroeien tot een befaamd dichter, criticus,

essayist, beeldend kunstenaar, uitgever en organisator van evenementen. ¶ Hij publiceerde onder diverse pseudoniemen: Hendrik Storm, Frits/z Olivier, Steven Riels, Oscar Rosa, Hufe Mackle. ¶ Hij debuteerde als dichter met de bundel *intieme liefdeslyriek, Verzen & Kwatrijnen* (1935). ¶ Twee jaar later publiceerde hij *Elegische hymnen* over wat hij zelf noemde 'eros en erosie'. ¶ In 1938 promoveerde hij in de Letteren en Wijsbegeerte, vakgroep geschiedenis, en schreef hij de roman *De Kringloop*, waardoor hij Maurice Gilliams leerde kennen. ¶ De bundel *Atmosfeer* (1939) sloot de eerste fase van zijn dichterschap af. ¶ Op de vooravond van de Tweede Wereldoorlog leidde hij het tijdschrift *Vormen*, waaraan ook de vitalistische dichter René Verbeeck en de aanvankelijk expressionistische dichter Pieter-Geert Buckinx meewerkten. Dit tijdschrift was een voortzetting van *De Tijdstroom*. ¶ In een volgende fase sloop het experiment in zijn werk. Tijdens de oorlog publiceerde hij *De loutering* (1940), *Evenwicht* (1941) en *Nieuwe verzen en kwatrijnen* (1942). ¶ Meteen na de oorlog werd

hij middels een lastercampagne beschuldigd van culturele collaboratie. ¶ Tijdens zijn schorsing als leraar leidde hij boekhandel *De Brug* die hij in 1946 had opgekocht en zich in het benedenhuis van Gilliams' woning bevond. ¶ Hij manifesteerde zich als beeldend kunstenaar, onder andere voor het boek *Oologica Belgica* (1946), en hij werd redacteur van het toonaangevende jongerentijdschrift *Golfslag*, waaraan ook meewerkten: Manu Ruys, latere hoofdredacteur van *De Standaard*, Adriaan de Roover, eminent dichter en jazzkenner, en Ivo Michiels, auteur van onder andere *Het boek alfa*. ¶ Zijn naoorlogse bundel *Kruisweg* (1947) had een sterk religieuze inslag. ¶ In deze periode werkte hij ook als uitgever van de reeks *Mens en muze*, waarin werk verscheen van dichter-jeugdschrijver-satiricus Albe, priester-dichter Anton van Wilderode, dichter-kunstschilder Jos Coveliers, priester-dichter en leider van het Brugse Heilig-Bloedspel Albert Speekaert en dichter Adriaan Magerman. ¶ In 1951 kon hij opnieuw lesgeven in Deurne en Lier. ¶ Hij was in 1953 medeoprichter van het experimentele tijdschrift *De Tafelronde*, dat zou uitgroeien tot de spreekbuis van het Vlaamse experimentalisme en de internationale concrete poëzie. Tot de medewerkers behoorden avantgardistisch dichter-musicus Henri Chopin en dichter-prozaïst Henri-Floris Jespers. Later zou zijn neef Freddy de Vree ook redacteur van dit tijdschrift worden. ¶ In de daaropvolgende jaren werkte hij als poëzierecensent voor o.m. BRT radio, omroep Antwerpen. In zijn poëzie experimenteerde hij met het neodadaïsme in o.a. de bundel *Egelrond: kollegrafische gedichten*. ¶ Hij was een vurig pleitbezorger van de internationale avant-garde, de niet-figuratieve kunst en de parallellie tussen literatuur en beeldende kunst, o.a. als auteur van manifesten. ¶ Hij was actief op diverse terreinen. Hij werkte als filmproducer (*Fugitive Cinema*) en als organisator van de Benelux-filmfestivals en hij was medeoprichter van het Nationaal Centrum voor Moderne Kunst in Antwerpen. ¶ Hij sloot zijn traditionele poëzie af in 1963 met *Pl.acid.amore*. Daarna

publiceerde hij uitsluitend visuele en concrete poëzie en kreeg daarvoor internationale erkenning. Belangrijke boeken waren *Zimprovisaties* (1968) en *poëZIEN* (1971). ¶ In 1971 richtte hij het tijdschrift *Lotta poetica* op. In 1974 werd hij erelid van de Pink Poets. ¶ Hij richtte in 1977 het tijdschrift *Factotum Art* op en werkte samen met galerie De Zwarte Panter voor de uitgave van prestigieuze kunstmappen. ¶ In zijn latere werk hield hij ervan om politiek en erotiek te vermengen. ¶ Zijn indrukwekkende oeuvre staat in de traditie van Mallarmé, Apollinaire, Marinetti, Van Ostaijen en Raoul Hausmann.

Paul de Vree is begraven in de buurt van zijn vriend Maurice Gilliams in ereperk R, rij 5, plaats 4. ¶ Het epitaaf, een centrifugale weergave van het woord 'revolutie', illustreert de veelzijdigheid van de auteur.

Max Elskamp

Geboren op 5 mei 1862 in Antwerpen

Overleden op 10 december 1931 in Antwerpen

Max Elskamp, een Franstalige Antwerpenaar, was dichter, folklorist en grafisch kunstenaar. ¶ Hij kwam uit de katholieke bourgeoisie. Zijn vader was *administrateur délégué de l'Union de Crédit*. ¶ Op het Atheneum, waar alle lessen in het Frans werden gegeven, ook de les Nederlands, leerde hij de latere kunstschilder en architect Henry van de Velde kennen.

¶ Hij studeerde rechten maar werd nooit advocaat. Hij maakte een bootreis langs de Portugese en Marokkaanse kust om een ongelukkige liefde, genaamd Maria de Mathis, te vergeten. Dit verdriet zou hem inspireren tot ontroerende gedichten. ¶ In 1886 voerde hij samen met Henry van de Velde actie voor de promotie van moderne kunst. Hieruit ontstond de stichting *L'Art indépendant* (1886) en *L'Association pour l'art* (1892). ¶ Het zou nog enkele jaren duren voordat hij zelf als een modern kunstenaar werd geaccepteerd, meer nog, als een symbolistisch dichter die in de Franstalige Vlaamse letterkunde een plaats bekleedde naast Maurice Maeterlinck, Emile Verhaeren, Charles Van Lerberghe en Georges Rodenbach. ¶ Die erkenning begon op zijn dertigste met de publicatie van *Dominical* (1892, met een omslag van Henry van de Velde), sterk geïnspireerd door de Franse symbolisten Paul Verlaine en Stéphane Mallarmé, die hij tijdens een verblijf in Parijs had leren kennen. ¶ Hij hanteerde een bijzonder soort Frans, gedeeltelijk geïnspireerd door het Nederlands, maar vooral

gestileerd, soms schijnbaar schools en bewust ongrammaticaal. Hij liet zich voornamelijk inspireren door zijn religieuze overtuiging. ¶ Vervolgens verschenen *Salutations, dont d'angéliques* (1893) en *En symbole vers l'apostolat* (1895), allebei met een omslag van Henry van de Velde. ¶ In 1895 verscheen *Six Chansons de pauvre homme pour célébrer la semaine de Flandre*, waarvoor hij zelf de houtsneden maakte. ¶ Na 1898 publiceerde hij twintig jaar lang geen enkel gedicht. In die tijd verzamelde hij in Vlaamse dorpen allerlei volkskundige objecten die hij in 1903 tentoonstelde in Brussel. De Antwerpse burgemeester Jan van Rijswijk bezocht deze tentoonstelling. Elskamp besloot de volledige collectie aan de stad te schenken. Zo ontstond in 1907 het Volkskundemuseum. ¶ Hij distantieerde zich volkomen van de burgerij en stond dicht bij het Vlaamse volk dan Maurice Maeterlinck, een andere Franstalige Vlaming die in hetzelfde jaar als Elskamp was geboren en in 1911 de Nobelprijs voor Literatuur kreeg. ¶ Wel was hij een antinflamingant. In de Académie Royale had hij tegen de vernederlandsing van de Gentse Universiteit gestemd. In een brief aan Henry van de Velde uit 1893 schreef hij: 'Quelle bonne chose ce serait d' être d' un pays à soi, fut-ce la Belgique si ça existait'. ¶ De zelfmoord van zijn zus in april 1903 had een enorme impact op zijn leven. ¶ Tijdens de Eerste Wereldoorlog dook hij onder in Nederland. ¶ Geleidelijk ontgroeide Elskamp het katholicisme en werd hij een boeddhist. In 1913 schreef hij: 'Je suis depuis trois ans dans la sécurité et dans ma vérité'. ¶ In 1919 schreef hij het voorwoord bij *Loïn du Tumulte* van de jonge dadaïst Paul Neuhuys. ¶ In 1921 verscheen er een nieuwe bundel, *Sous les Tentes de l'Exode*, waarvoor hij 'Le prix triennal de littérature Française' kreeg. Zijn stijl was onveranderd gebleven, hij bleef trouw aan het symbolisme. ¶ In die periode verschenen tevens: *Chansons désabusées* (1922), *La chanson de la rue Saint-Paul* (1922), *Chansons d'amures* (1923), *Maya* (1923), *Les sept Notre-Dame des plus beaux métiers* (1923) en *Remembrances* (1924). ¶ Hij leidde een vrij teruggetrokken bestaan, maar heeft zijn leven lang

wel een zwak gehad voor het Schipperskwartier. Henry van de Velde schreef hierover in *De poëtische vorming van Max Elskamp*: 'Een vurige passie dreef ons ver van de school naar de haven, naar dit kwartier waar alles het avontuur opriep, waar alles exotisch was en heimwee opwekte naar wat achter den berookten horizon verscholen lag, door vertrekkende schepen open geschoven alvorens uit onze blikken te verdwijnen.' ¶ In 1925 werd Elskamp geïnterneerd wegens psychische problemen, vervolgingswaan en vlagen van razernij. In zijn gedicht *Âme* schreef hij over zichzelf:

Est-ce toi ô mon âme,
Que je vois sur la voie
Parée comme une femme
Qui marche et qui s'en va

Et sortie de moi-même,
Sous le soleil qui pâme
Pour la cueillir, suprême,
La paix que tu réclames ?

Pour trouver loin du songe
Les ciels vrais où c'est Dieu,
En lesquels on se plonge
Pour être enfin heureux ?

Est-ce toi ô mon âme
En ma chair incarnée,
Qui veux, comme une femme
Autre robe, et t'orner

D'ailes comme anges
Qu'on voit sur les peintures
Blanches comme des langes
Ou neiges sur des murs,

Et puis monter si haut
Et puis monter si haut
Qu'on ne sait où l'on est,
Comme font les oiseaux
Lorsque c'est Mai qui naît ;

Est-ce toi qui voudrais
Te perdre en l'infini,
N'être plus de concret
Mais d'abstrait qui délire,

Comme atome qui n'est
Que poussée de vie,
Sans raison, sans pensée
Sur la route suivie ;

Je te l'ai demandé,
Tu ne m'as répondu,
Mais lors tu es rentrée
Dans ma chair éperdue.

Max Elskamp is begraven in perk Z1, Zuid.

Willem Elsschot

Geboren op 7 mei 1882 in Antwerpen

Overleden op 31 mei 1960 in Antwerpen

Willem Elsschot werd geboren in een bakkersgezin als Alfons Jozef de Ridder en groeide op in Antwerpen. In zijn jeugd bezocht hij vaak het landelijke Blaumberg (gemeente Herselt), waar hij ging wandelen in het gebied 'Helschot', tussen Blaumberg en Veerle, in de toen nog woeste natuur. Zijn schrijversnaam verwijst naar deze plek. Willem zou verwijzen naar 'Willem die

de madocke maecte', de monnik die De Vos Reinaert schreef. ¶ Hij was romanschrijver, dichter en zakenman. ¶ Op het atheneum van Antwerpen werd hij door auteur Pol de Mont erg geënthousiasmeerd voor de literatuur. ¶ Hij behaalde een diploma in de handelwetenschappen aan de Rijkshandels-hogeschool. ¶ Als jongeman werkte hij op kantoren in Antwerpen, Brussel, Parijs, Rotterdam en Schiedam, onder andere op de *Werf Gusto*, die model zou staan voor de *General Marine and Shipbuilding Company* in zijn roman *Kaas*. Het personage Boorman, dat hij later zou creëren, was gebaseerd op zijn vriend Jules Valenpint, die het tijdschrift *La Revue Continentale Illustrée: industrie, finance, commerce, éducation* leidde. ¶ Hij debuteerde als romancier met *Villa des Roses* (1913), een sobere 'pensionroman' waarin de levens van diverse bewoners elkaar kruisen. ¶ Hij schreef ook al vroeg gedichten, die later gepubliceerd zouden worden onder de titel *Verzen van vroeger*. ¶ Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij secretaris bij het Provinciaal Oorlogsbureau van het

Nationaal Comité voor Hulp en Voeding. ¶ Na de oorlog stond hij aan het hoofd van een eigen reclamebureau en leidde hij een onopvallend, burgerlijk zakenleven. Een van de bekende reclameslogans van zijn hand was: 'Eet mosterd van Tierenteyn Ferdinand, veruit de bekwaamste fabrikant van ons beminde Belgenland'. Als businessman schreef hij gedenkboeken voor bedrijven, gaf hij de Almanak der Kroostrijke Gezinnen uit en was hij advertentie-acquisiteur van Snoecks. ¶ Het zakenleven leverde hem duidelijk stof om te schrijven. Hij schreef uitgepuurd, kaal, nuchter en los van literaire modes. Het burgerbestaan benaderde hij met subtiële ironie, maar tegelijk waardeerde hij ook de levens van kleine luiden. Over de relatie tussen zijn schrijverschap en zijn zakenleven zei hij: 'Niet alleen walg ik van de reclame, maar ook van de commercie in het algemeen. En ik heb *Lijmen* geschreven omdat ik er op een of andere manier van af moest komen. Ik moest wel reclame bedrijven, want van mijn pen heb ik nooit kunnen leven.' ¶ Zijn keuze voor de kunst was radicaal: 'Kunst mag niet geprobeerd worden. Men probeert een brood te bakken, maar men probeert geen schepping. Men probeert niet te baren. Waar zwangerschap bestaat, volgt het baren vanzelf, ten gepaste tijd.' ¶ Zijn werk is tot het collectieve geheugen van de Nederlandstalige lezer gaan behoren, samen met de personages die erin figureren. ¶ In de romandiptiek *Lijmen* (1924) en *Het Been* (1938) bijvoorbeeld introduceerde hij Frans Laarmans, een alter ego, 'een schuchter, in de grond fatsoenlijk mens die zich in het troosteloze bestaan schikt met een spottende glimlach en verder niets onderneemt', en Boorman, de keiharde directeur van het Wereldtijdschrift. ¶ Dat Wereldtijdschrift is een advertentiekraant die ronkende beschrijvingen bevat van fabrieken, winkels en sanatoria. Boorman probeert de eigenaars daarvan zo veel mogelijk exemplaren van het blad te verkopen (dat is de betekenis van het 'lijmen' in de titel), met als argument dat ze dit als reclame kunnen gebruiken. Hij verkoopt bijvoorbeeld honderdduizend exemplaren aan

een vrouw die een smederij heeft in Brussel en lijdt aan een beenkwaal. Als Boorman haar jaren later terugziet, heeft zij een houten been. Uit spijt besluit hij haar het geld terug te geven, wat moeilijker blijkt te lukken dan het indertijd van haar af te troggelen. ¶ Later volgden *Kaas* (1933), *Tsjip* (1934), *De leeuwentemmer* (1940), *Het tankschip* (1940) en *Het dwaallicht* (1946). ¶ In 1949 hield hij op met schrijven. Enkele jaren later verscheen zijn *Verzameld werk* (1957). ¶ Zijn thema's waren: de grillen van het zakenleven, de onvoorspelbare menselijke natuur, het geloof (hoewel hij zelf atheïst was), het gezinsleven en totalitaire macht. Elk van zijn boeken is een meesterwerk dat door opeenvolgende generaties wordt gesmaakt. ¶ Sommige verzen zijn spreekwoorden geworden, zoals dit: 'Maar tussen droom en werkelijkheid staan wetten in de weg en praktische bezwaren', en het gaat als volgt verder: 'en ook weemoedigheid die niemand kan verklaren en die des avonds komt wanneer men slapen gaat.' ¶ Postuum werd hem de Staatsprijs voor literatuur toegekend. ¶ Na zijn dood bleef de belangstelling voor zijn werk alleen maar toenemen. Zijn boeken werden uitgebreid vertaald en verfilmd. ¶ Zijn echtgenote Josephine Scheurwegen deelde hetzelfde geboorte- en sterfjaar; zij overleed daags na haar man.

De urne met de as van Elsschot en de kist van zijn vrouw bevinden zich in ereperk N.

Marnix Gijsen

Geboren op 20 oktober 1899 in Antwerpen

Overleden op 29 september 1984 in Leuven

Marnix Gijsen is het pseudoniem van Joannes Alphonsius Albertus Goris. ¶ Marnix verwijst naar de zestiende-eeuwer Filips van Marnix van Sint-Aldegonde (assistent van Willem van Oranje, auteur van het *Wilhelminus* en burgemeester van Antwerpen); Gijsen is de familienaam van zijn moeder. ¶ Hij genoot een strenge katholieke opvoeding en werd in zijn jeugd streng berispt om

strijdbaar flamingantisme. Als student aan de Hogere Handelsschool hield hij zich vooral bezig met literatuur, de oudheid, het zionisme en geschiedenis. ¶ In 1920 oogstte hij meteen veel bijval met zijn debuut *Loflitanie van den H. Franciscus van Assisië*, waarin hij zich profileerde als een volwaardig expressionistisch dichter, geïnspireerd door Paul van Ostaïjen. Gelijkgezinden vonden elkaar in het tijdschrift *Ruimte*, dat gericht was tegen anarchistisch individualisme en sympathiseerde met collectieve cultuurwaarden. ¶ In 1925 promoveerde hij als doctor aan de Katholieke Universiteit Leuven in de geschiedkundige en zedenkundige wetenschappen. Later studeerde hij nog in Den Haag, Londen, Parijs, Freiburg en Seattle. ¶ Hij oefende tal van overheidsfuncties uit. In Antwerpen was hij kabinetschef van de burgemeester. In Brussel was hij werkzaam bij de rijksadministratie. ¶ Vlak vòòr de Tweede Wereldoorlog was hij Commissaris-generaal voor Toerisme. ¶ Tijdens de Tweede Wereldoorlog brak hij met zijn geloof en werd hij een stoïcijnse agnost. Als agnost schreef hij: 'Denk nooit dat gij de waarheid

vasthebt. Het is telkens een nieuwe leugen. Kies er de mooiste uit, de rijkste, de volste, en houd u er aan.' ¶ Hij werd na de oorlog Belgisch Commissaris voor Informatie en gevolmachtigd minister in New York, waar hij bleef tot 1964. ¶ Iedere zaterdagavond was hij te horen op de nationale radio in *De stem uit Amerika*. Die uitzendingen bezorgden hem grote bekendheid. Hij werd tevens tot ereburger van New York uitgeroepen.

¶ In een van zijn belangrijkste romans, *Joachim in Babylon* (1947), stak hij de draak met de traditionele, katholieke waarden, hetgeen hem felle kritiek opleverde. ¶ Na *Joachim in Babylon* schreef hij talrijke romans, novellen en verhalen waarin zijn ervaringen in Amerika of herinneringen aan zijn jeugd jaren centraal stonden. Zijn stijl was helder, sceptisch en ironisch. ¶ Tot zijn voornaamste werken behoren: *De man van overmorgen* (1949), *Klaaglied om Agnes* (1951), *De lange nacht* (1954), *Mijn vriend de moordenaar en andere verhalen* (1957), *De diaspora* (1961), *Scripta manent* (1965), *Biecht van een heiden* (1971), *Boze geesten verdrijven* (1977), *De loopgraven van Fifth Avenue* (1980) en *Amerika en ik* (verhalenomnibus, 1984).

¶ Zijn werk werd herhaaldelijk bekroond. Hij kreeg de Staatsprijs voor verhalend proza in 1957, de Staatsprijs voor zijn hele carrière in 1969 en de Prijs der Nederlandse Letteren in 1974. In 1975 werd hij verheven in de adelstand. ¶ Zijn werk staat vol prachtige wijsheden. Zoals deze: 'De demon van het middaguur verschijnt in het leven van elke man. Hij bedreigt evenzeer de zinnelijken als de maagdelijken. Hij is de duivel van het gemis. Hij maakt zijn slachtoffers wijs dat indien ze zich niet haasten, iets van belang onherroepelijk gaat ontsnappen.' ¶ Het rapport van de jury van de Prijs der Nederlandse Letteren 1974 schreef: 'Het gehele, omvangrijke oeuvre van Marnix Gijsen in het lyrische, epische en essayistische genre munt uit door perfectie in stijl, door een diepe kennis van de mens, een ruim inzicht in de tijd en de cosmopolitische wereld, een imponerende culturele en geestelijke rijkdom. De veelzijdigheid van zijn talenten is zeldzaam.'

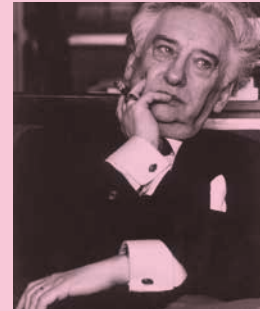
Zijn graf bevindt zich in het ereperk N. ¶ Zijn poëzie (de eerste strofe van *Mijn Vadertje*) staat ook op het graf van de familie Wouters in perk 12:

Mijn vadertje, hij was rechtvaardigheid.
Hij had de zware last op zich geladen,
een eerlijk man te zijn
in woord en daad.
Dat is het schone, dwaze kwaad
waar, na ons Here Jezus Christus,
de sterkste man aan ondergaat.
Zijn oog was rustigblauw; een verre zee.
Zijn woord van blijheid soms plotse fusee
in stalen nacht.
Hij lachte rood en zoende onverwacht
mijn dwaze haren en mijn jong gedacht.
De hoge schepen die de Schelde droeg,
hij wist hun laden vast en schoon te sturen.
Hij had hun namen lief,
om mee te spelen-als een kind naïef;
Karatschi, Pantos, Calcutta,
lijk schoon korallen.
Hij wist de haven; heimwee en verdriet,
bij vroegen morgenmist
en in den avond onder luid en rauw sirenenlied.
Hij heeft de bossen van zijn jeugd bemind,
Hij kende bomen lijk wij mensen kennen,
Hij wist de winden en den oogst,
en wou mijn hand aan 't ruw bedrijf des jagers wennen.
Mijn vadertje hij was rechtvaardigheid.
Hij had de goede liefde tot de still'en ware dingen.
Onder de schaduw van een dorps kerk
ligt zijn sobere zerk.
Ik weet hoe zijn gedenken mij gelijk een lichte wolk behoedt.
Zijn rode, bange handen hield hij stervend Christus tegemoet.

Maurice Gilliams

Geboren op 20 juli 1900 in Antwerpen

Overleden op 18 oktober 1982 in Antwerpen

Maurice Gilliams was dichter en prozaïst. ¶ Hij groeide op in het boekdrukkerij van zijn vader, waar hij het vak van typograaf leerde. Daar zouden op zijn zeventiende ook zijn eerste gedichten worden gedrukt. ¶ Hij bracht veel tijd door op een buitengoed van de familie, waar hij zijn inspiratie voor zijn vroege werk vond. ¶ Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtte hij

naar Amsterdam. ¶ Publiceren deed hij mondjesmaat: *Het werk der leerjaren* (1919–1921), *Eenzame vroegte* (1920–1927) en *De flesch in zee* (1927–1929) waren zijn eerste boeken. ¶ Met *Het Maria-Leven* (1930–1931) sneed hij een van zijn favoriete thema's aan: dat van de mythische moederfiguur. ¶ In die periode schreef hij ook essays over Paul van Ostaïjen, beeldende kunst en muziek. ¶ In 1933 verscheen *Het verleden van Columbus*, een bundel waarin een selectie van vroegere gedichten is samengebracht. De taal is sober, zuiver en traditioneel. Een terugkerend thema is het innerlijk en de individualistische mens die de psychische eenzaamheid probeert te ontvluchten. ¶ In 1935 huwde Gilliams een eerste keer, maar het huwelijk liep al snel op de klippen. Drie jaar later leerde hij zijn tweede vrouw kennen. ¶ Zijn autobiografische roman *Elias of het gevecht met de nachtegalen* (1936) betekende zijn literaire doorbraak. De openingszin is legendarisch geworden: 'Wanneer Aloysius ons hart verontrust, hangen we in de werkelijkheid onderstboven als

betooverde apen.’ ¶ Na de Tweede Wereldoorlog werd hij lid van de Vlaamse Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde (later: Koninklijke), en in 1954 werd hij hiervan directeur. ¶ In 1955 werd hij benoemd tot wetenschappelijk bibliothecaris van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten. ¶ Belangrijke naoorlogse publicaties waren: *Het verlangen* (1947), *Het werk der leerjaren* (1947), *Winter te Antwerpen* (1953), *Bronnen der slapeloosheid* (1954–1958). ¶ Het werk van Gilliams is complex en gelaagd, net zoals zijn persoonlijkheid. Enerzijds is er de sociale en vrolijke Gilliams, de meester van ironie en parodie, anderzijds is er de melancholieke Gilliams die de vergeefsheid van alles doorzag. ¶ De kritiek schreef: ‘Er was, achter al deze verschijningsvormen, een raadselachtige Gilliams, de dichter, de denker, de mijneraar die zich niet anders blootgaf dan in het spaarzame dat hij aan zijn handen, aan zijn hoofd, aan zijn hart, liet ontsnappen.’ ¶ Gilliams kreeg diverse grote prijzen, waaronder de Driejaarlijkse Staatsprijs, de Constantijn Huygensprijs en de Prijs der Nederlandse Letteren. ¶ In het juryrapport van de Prijs der Nederlandse Letteren stond: ‘Met de jaren is duidelijk geworden dat hij, zeker wat zijn proza betreft, de persoonlijkheid is die de recentste ontwikkelingen in het Nederlands proza heeft geïnspireerd. Dat heeft niet alleen te maken met zijn ascetisch-pijnlijk perfectionisme, maar evenzeer met het tragische levensgevoel dat ligt voorbij Horatius’ “monumentum aere perennius”. Het onderganggevoel laat dit soort van klassiek optimisme voorbij de eigen dood nog nauwelijks toe.’ ¶ Gilliams maakte ook schilderijen. ¶ In 1980 werd hij door koning Boudewijn in de adelstand verheven. ¶ Een gedicht uit *Bronnen der slapeloosheid*:

Het afgesloofde lover...

Het afgesloofde lover van de beuken
 waarin de vossen van november jagen
 — bij bladerval, hier kwam mijn moeder treuren;
 ze zong en streelde mij. Ze gaf mij namen
 van vogels — mees en vink. Warm van gebeden
 doorliepen wij de laan. ’k Droeg de lantaren.
 Op ’t landhuis hoorden wij piano spelen,
 doorheen de lissen, over ’t zieke vijverwater.
 — Gedroomde kaars, hoelang nog zult gij branden ?
 Maria zit naast mij. Stenen en sterren
 vallen op tafel, langs mijn dor-bevreesde wangen
 terwijl ik schrijf. En harde sleutelbossen
 rinklen. In ’t vunzig voshol van mijn werken
 belaaft een spin een mier. De wortels rotten.

Maurice Gilliams is samen met zijn echtgenote begraven in perk R, rij 5.

Gust Gils

Geboren in Antwerpen op 20 augustus 1924

Overleden in Antwerpen op 11 november 2002

Gust Gils was altijd al gefascineerd door muziek, maar droomde er ook van om geneesheer te worden. Uiteindelijk koos hij toch voor de kunst. Hij werkte overdag als ambtenaar en besteedde al zijn vrije tijd aan zijn artistieke werk. Hij was een duizendpoot. Van jongsaf aan maakte hij monotypes, schilderijen, tekeningen, lino's, houtsneden

en gravures. Maar hij schreef ook al vroeg gedichten. Hij wilde zich niet vastklampen aan een bepaald eenduidig imago.

Beeldhouwen en schrijven gebeurden soms zelfs gelijktijdig.

¶ In 1953 debuteerde hij met de in eigen beheer uitgegeven bundel *Partituur voor vlinderbloemigen*. ¶ Hij zette meteen de toon:

waar gij in de morgen brakend tegen hagen leunt
begint de bloedige reeks van woorden
aan uw doornen gebit
opengereten

In 1954 richtte hij samen met Hugues C. Pernath, Paul Snoeck en Tone Brulin het experimentele blad *Gard Sivik* op, vernoemd naar een Antwerpse jazzkroeg. ¶ In 1961 volgde hij Louis Paul Boon op als redacteur van het tijdschrift *Podium*. ¶ In zijn gedichten is de invloed van muziek onmiskenbaar, niet zozeer qua welluidendheid, maar qua ritme. Poëzie, vond

hij, moest hardop kunnen worden voorgedragen.

Op die manier waren zijn gedichten bijna partituren. Hij sprak later van *verbosonische* experimenten die het effect moesten hebben van een 'éénmansorkaan'. Hij werkte hiervoor samen met de componisten Lucien Goethals en Karel Goeyvaerts.

¶ Gils was ongetwijfeld een van de belangrijkste wegbereiders van de podiumpoëzie. ¶ Zijn poëzie en zijn proza, dat hij 'paraproza' noemde, zijn ontluisterend, surrealistisch, quasi-metafysisch en absurdistisch. Humor, groteske en sarcasme zijn nooit ver weg. De 'para' in 'paraproza' stond naar eigen zeggen voor 'parabool, paranormaal, voor mijn part ook voor paranoia'. ¶ Hij ontregelde het alledaagse tot de meest absurde situaties. Hij stelde de orde en het gangbare in vraag. Dat was zijn manier om maatschappijkritisch te zijn. ¶ 'Zoets als objectiviteit', schreef de kritiek, 'is onder Gils' pen ver te zoeken. Voorzover de objectiviteit een rol speelt, dan hooguit als speelbal voor een fantasie die er niet voor terugdeinst zich zonodig als waanzin te vermommen.' ¶ In zijn werk kwam hij steeds in conflict met de buitenwereld. 'De echte wereld', schreef hij in *De röntgenziekte* (1966), 'draag je in jezelf.' Hij zag de buitenwereld eigenlijk als een schaduwwereld.

¶ Hij sprak graag op zijn eigen wijze in filosofische termen over de wereld, zoals in deze uitspraak: 'De gedachtenwereld bestaat niet in de mensen, hij is de onzichtbare ruimte tussen de mensen, en de mensen zijn dolende plekken in die ruimte.' Of in deze: 'De mens is een uitvinder. Uitvinder van het ik om te beginnen. Dat moet een oude uitvinding zijn van vóór de eerste werktuigen daterend.' ¶ Hij zou tijdens zijn leven meer dan twintig dichtbundels en twaalf prozaboeken publiceren. Tot zijn belangrijkste dichtbundels behoren: *Zeer verlaten reiziger* (1954), *Drie partituren* (1962), *Afschuwelijke roze yogurtman* (1972), *Een handvol ingewanden* (1977), *Zanger met zuurstofmasker* (1988) en *Stem buiten beeld* (1992).

¶ In 1994 verscheen de bloemlezing *Mijn plichtvergeten werk*.

¶ Opmerkelijk proza is *Met de noorderzon op stok* (1960), *Binnenwaartse buitenstaanders* (1978), *Het weeë gebeente* (1982)

en *Schotbalken en doorlaatkleppen* (1999).

¶ Hij scheef ook toneel: *Muizen* (1960), *Fata Morgana* (1962) en *De slaap der gedrukten* (1965) ¶ Hij was een zoeker: 'Jawel meneer, ik leef, en ik schaam me niet te zeggen dat ik er niks van begrijp.' ¶ In het gedicht *De pijnkuif* schreef hij:

Vrienden ik heb de pijn
maar op de kachel gezet
om ze warm te houden
als iemand pijn wil
ze is lekker vers
neem gerust
en neem wat meer
er is pijn genoeg
voor iedereen...

Gust Gils ligt in het kunstenaarsperk R, rij 7, naast zijn vriend Freddy de Vree. Het epitaaf luidt:

Ik was een rusteloze geest.
Dit is niet
Mijn laatste rustplaats
maar mijn eerste.

Herwig Hensen

Geboren op 22 januari 1917 in Antwerpen

Overleden op 24 mei 1989 in Antwerpen

Herwig Hensen werd geboren als Florent Constant Albert Mielants en studeerde wiskunde aan de Rijksuniversiteit Gent. Hij had daar ook een wetenschappelijke carrière kunnen uitbouwen, maar koos voor een loopbaan als wiskundeleraar aan een normaalschool, later aan een hogeschool, en voor het docentschap dramaturgie aan het RITCS.

Op die manier kon hij ook zijn artistieke ambitie waarmaken. ¶ Hij koos al vroeg het pseudoniem Herwig Hensen om verwarring met zijn vader, die hoofdinspecteur van het stedelijk onderwijs in Antwerpen was, te vermijden. Het pseudoniem moest klinken als de door hem bewonderde dichter Heinrich Heine. ¶ Hij schreef, aanvankelijk onder invloed van het impressionisme en Karel van de Woestijne, klassieke verzen waarin pijn en jubel elkaar afwisselen. Thema's haalde hij uit de Bijbel en de mythologie. ¶ Zijn debuut heette gewoon *Verzen* en verscheen in 1934 in eigen beheer. ¶ Met *Hamlet in de spiegel* (1939) vond hij zijn eigen stem, dat wil zeggen minder pessimistisch, minder narcistisch en meer stoïcijns. Daarna publiceerde hij een twintigtal bundels, waaronder *Oefeningen naar binnen* (1940), *Lof der gereedheid* (1945), *Daidalos* (1948), een bundel over de dood van zijn vader, *Alles is verband* (1952), *Naar het einde toe versmalt de weg* (1965), *Wanhoop is een leuke schuit* (1979) en *Achter woordflitsen van krijt* (1983). ¶ Uit deze laatste bundel dit gedicht:

Waarom zouden in...

Waarom zouden in ons geen wonden openblijven ?
Vertrouwen (hoe vaak ook bedreigd)
Hoopt stellig ieder antwoord op te schrijven
Dat ergens pijnlijk in ons zwijgt.
Maar wie tot oergronden tastend hoopt door te dringen,
staat onafwendbaar oeverloos:
in alle worpen domme woekeringen
die laf wormstekig zijn en voos.
Natuur en toeval wagen alles te gebruiken:
Zondbloed zowel als madelief
En gieren die gulzig naar prooien duiken.
De rest is modder. Vegetatief.

Hij schreef tevens voor het toneel en baseerde zich graag op historische, klassieke of mythologische onderwerpen, zoals in *Lady Godiva*, *Koningin Christina*, *Polukrates* (1946), *Alkestis*, *Agamemnon*, *Tarquinius Priscus* (1953), *De rattenvanger van Hameln* (1988). Overigens was hij in 1978 een van de medestichters van het Antwerpse cabaretgezelschap *De Zwarte Komodie*. ¶ Hij werd al op jonge leeftijd gelauwerd met Staatsprijzen voor toneel en poëzie. ¶ Al vroeg geschreven maar niettemin belangwekkend voor zijn hele oeuvre was het essay *Over de dichtkunst* (1947). Daarin schreef hij: ‘De vorm onthult de volledige mens. Beheersing van de vorm leidt tot evenwicht.’ ¶ Hij worstelt met existentiële vragen: ‘Wat ben ik?’, ‘Wat en waar is God?’ Bij gebrek aan antwoord vulde hij het begrip ‘god’ vaag in en omscheef hij het soms zelfs als het IJle of het Niet. Zo schreef hij: ‘Wat je niet kent of niet begrijpt, noem je God, en zodra je het die naam gegeven hebt, word je er bang voor.’ ¶ Op latere leeftijd publiceerde hij de roman *De grootmoedige* (1982). ¶ Hij was ook actief als vertaler van de Duitse auteurs Erich Kästner, Kurt Tucholsky en Ernst Schönwiese. ¶ Na de dood van zijn vader schreef hij voornamelijk over het ik en de vergankelijkheid, zoals in deze verzen:

Ik ben alleen...

Ik ben alleen. Doch alles is verband,
O klaar zijn dan, en dit verband ontdekken,
op 't eigen Ik, het Andere betrekken,
en in 't Gedicht als in een puur kristal
een glimp te vangen van het Al.

Zijn as werd verstrooid op de oude strooiakker van het Schoonselhof.

Alice Nahon

Geboren op 16 augustus 1896 in Antwerpen

Overleden op 21 mei 1933 in Antwerpen

De vader van Alice Nahon, Gerard L. Nahon, stamde uit een Frans Hugenotengeslacht dat was uitgeweken naar Wallonië en zich in Holland had gevestigd. Hij huwde met Julia Gysemans uit Putte bij Mechelen. Alice was de derde telg in een gezin van elf kinderen. Als kind bracht ze geruime tijd in Putte door. Omdat haar vader werkte voor de Nederlandse Boekhandel in

Antwerpen, kwam ze al vroeg in aanraking met literatuur.

¶ Na het lager onderwijs in Oude God liep ze landbouwschool in Overijse, waar ze liefde voor de natuur opvatte. ¶ Tijdens de Eerste Wereldoorlog, op haar achttiende, ging ze samen met haar oudere zus als leerling-verpleegkundige gewonden verzorgen in het Antwerpse Stuivenberg-ziekenhuis. Kort daarna werd ze zelf ziek: zij zou aan tuberculose leiden, mogelijk een gevolg van de slechte werkomstandigheden in de kelder van het ziekenhuis. ¶ Ze volgde nog tekenlessen aan de Academie van Antwerpen, maar door haar zwakke gezondheid moest ze tussen 1915 en 1922 vooral in diverse sanatoria verblijven, o.m. in het Sint-Jozefsinstituut van Tessenderlo. Ze was ervan overtuigd dat ze niet lang te leven had en kreeg daardoor last van depressiviteit. ¶ In Tessenderlo schreef ze twee dichtbundels: *Vondelingskens* (1920) en *Op zachte vooizekens* (1921). Haar weemoedige, godsvruchtige poëzie bezorgde haar grote populariteit. Haar belangrijkste thema's waren eenzaamheid, geloof en het streven naar geluk

en liefde. ¶ In januari 1923 ontdekten artsen in Luzern dat de diagnose fout was. Ze leed 'slechts' aan een chronische bronchitis. Desondanks bleef ze altijd zwak. Ze kreeg de raad om naar een warmer klimaat te trekken. Ze verbleef vaak in Italië en Frankrijk. ¶ Bij haar terugkeer genoot ze van haar roem als populaire dichteres in Vlaanderen en Nederland. ¶ In 1927 werd ze bibliothecaresse in de stadsbibliotheek van Mechelen. ¶ Ze frequenteerde de kringen van avantgardistische kunstenaars als Fernand Berckelaers en Geert Pijnenburg, en ze raakte bevriend met traditionele auteurs als Maurits Sabbe en Gerard Walschap. ¶ Ze woonde in de kapelwoning van het kasteel Cantecroy in Oude-God in Mortsel. ¶ De zoetgevooisde, religieuze toon in haar gedichten verleende Nahon het imago van een lijdzame maagd. In 1928 bewees ze evenwel met haar derde bundel, *Schaduw*, dat ze enorm gerijpt was. Ze zette zich hiermee af tegen de kritiek van o.a. Paul van Ostaijen, met wie ze eerder samenwerkte op de redactie van het Vlaams-nationalistische dagblad *De Schelde*. ¶ In 1932 werd ze opnieuw ziek, nu heel ernstig. In mei van het daaropvolgende jaar stierf ze, amper 37 jaar oud. ¶ De dichtbundel *Maart-April* verscheen postuum in 1936. ¶ Haar poëzie kende een enorm succes in Vlaanderen en Nederland. In de loop der jaren werden meer dan 250.000 exemplaren van haar dichtbundels verkocht. Zij was in Vlaanderen lang de meest gelezen dichter na Guido Gezelle. ¶ Ze hield zelf veel van muziek. Haar poëzie viel erg in de smaak bij toondichters. Er bestaan meer dan driehonderd composities op enkele van haar gedichten, onder andere door Flor Peeters, Jef van Hoof, Jules Borremans, Lodewijk de Vocht, Arthur Meulemans en Hugo van Dalen. ¶ Nog steeds is dit *Avondliedeke* gemeengoed:

't Is goed...

't Is goed in 't eigen hert te kijken
Nog even vóór het slapen gaan
Of ik van dageraad tot avond
Geen enkel hert heb zeer gedaan.

Of ik geen ogen heb doen schreien,
Geen weemoed op een wezen lei;
Of ik aan liefdeloze mensen
Een woordeke van liefde zei.

En vind ik, in het huis mijns herten,
Dat ik één droefenis genas,
Dat ik mijn armen heb gewonden
Rondom één hoofd, dat eenzaam was ...

Dan voel ik, op mijn jonge lippen,
Die goedheid lijk een avondzoen ...
't Is goed in 't eigen hert te kijken
En zó z'n ogen toe te doen.

**Haar graf bevindt zich in het eilandperk CD, plaats 16.
Het epitaaf is de laatste regel van het gedicht
God moet mij geren zien uit de bundel Schaduw:**

God zei dat...

God zei dat ik een liedekje moest maken.

Ik zei dat ik niet kon.

Hij leê mijn weifel-hand en wilde bij me blijven
zoals een moeder doet die kindeke leert schrijven
en 't lied begon.

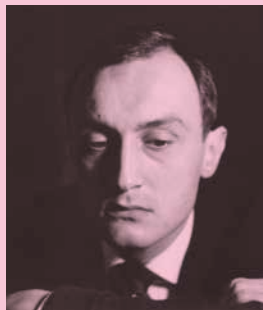
En 't lied begon te groeien uit mijn handen
lijk uit de mei het gras;
nog voor ik aan die wasdom bloei en zaad kon wensen
stond heel mijn herte rijp van liekens voor de mensen
zodat ik dichter was.
Zodat ik dichter werd door Gods genade,
ik, die zo zerp van ziel,
geen wijze dingen wist, geen weeldewoord van boeken
Hoe heeft mijn Lieve Heer mij, arme, uit gaan zoeken
voor zijn muzieken stiel?

'k En weet, maar tussen ieder melodieke
waarmee 'k de mensen dien
is 't woordeke "waarom" een stille, matte schakel;
één antwoord weet ik maar over dat zoet mirakel:
God moet mij geren zien.

Hugues C. Pernath

Geboren op 15 augustus 1931 in Borgerhout

Overleden op 4 juni 1975 in Borgerhout

Hugues C. Pernath is het pseudoniem van Hugo Wouters. ‘Hugues’ is de verfranste vorm van Hugo, ‘C’ verwijst naar zijn erg belezen vader Charles, maar ook naar Charles Baudelaire, ‘Pernath’ refereert aan het hoofdpersonage uit Gustav Meyrinks fantastische roman *Der Golem*, de Praagse student en alchemist Athanasius Pernath.

¶ Als zestienjarige werd hij

beroepsvrijwilliger bij het Belgisch leger. Hij zou daar dertien jaar dienen. ¶ Hij was redacteur van *Het Cahier* (1954) en stond mede aan de wieg van het experimentele tijdschrift *Gard Sivik* (1955), vernoemd naar een jazzcafé aan de Antwerpse Stadswaag. Deze schrijversgroep werd later de Vijfenvijftigers genoemd. Ook Paul Snoek was daarin actief. De militaire correspondentie tussen Snoek en Pernath groeide uit tot de bundel *Soldatenbrieven*. ¶ Later was hij redacteur van het *Nieuw Vlaams Tijdschrift*. ¶ Van alle met *Gard Sivik* geassocieerde dichters is Pernath de enige die decennia later een mythische status heeft verworven. ¶ Zijn vroege poëzie, waaronder *Het uur Marat* (1958), *De adem ik* (1960), *Het masker man* (1960) en *Instrumentarium voor een winter* (1963), werd gekenmerkt door een emotioneel geladen, naar het pessimisme neigend, modern maniërisme. ¶ Een voorbeeld uit *De adem ik*:

De handen van...

De handen van mijn handen
Vonden leem, geen laatste hemelsblauw
Gloeiden in scheuren, eerbied en vuil
Hier over begonnen aarde
Het plunderkruis waarin dit zwijgen haakt.

In 1961 raakte hij tijdens een reis naar Ierland erg onder de invloed van James Joyce. Hij zou daar ook zijn enige prozawerk hebben vernietigd. ¶ Eind jaren zestig werd zijn poëzie toegankelijker, zoals in de bundels *Mijn gegeven woord* (1966), *De acht hoofdzonden* (1970), *Exodus* (1970) en *Mijn tegenstem* (1973). Hij schreef ook zogenaamde *Indexgedichten*, protestteksten voor poëziehappenings. ¶ In 1961 kreeg hij de Arkprijs van het Vrije Woord. ¶ Na zijn militaire loopbaan werkte hij bij uitgeverijen en drukkerijen, maakte hij vertalingen en bewerkingen van toneelstukken (o.a. *Tartuffe* en *King Lear*) en schreef hij artikelen voor kranten. ¶ In 1967 volgde hij een cursus toneelregie aan de toneelschool van Lodz (Polen). Tijdens zijn verblijf in Polen bezocht hij het concentratiekamp van Auschwitz, waarover hij later indringend zou schrijven, vooral in zijn gedichten over zijn tweede vrouw Myra, die van Joodse afkomst was. ¶ In 1967 was hij een van de drie naakte mannen (samen met de dichters Freddy de Vree en Bob Cobbing) die de Heilige Drievuldigheid speelden in Hugo Claus' toneelstuk *Masscheroen*. Die voorstelling leverde de makers een proces op. ¶ In 1972 werd in patisserie *Thys* aan de De Keyserlei, tijdens het nuttigen van roze roomijs, het dichtersgenootschap de *Pink Poets* (later kortweg *pp*) opgericht door Patrick Conrad en Nic van Bruggen. Pernath was vanaf 1973 lid van het genootschap. Zij zetten zich af tegen elke vorm van burgerlijkheid. Tegenstanders verweten hen decadentie, snobisme en dandyisme, labels die ze met trots droegen. Het genootschap zou blijven bestaan tot 1982. ¶ In 1974 kreeg Pernath de Jan Campertprijs. ¶ In 1975 werd hij onderaan de trap van de privéclub *Vécu*, waar hij net met zijn vrienden had gedineerd,

getroffen door een beroerte en overleed. ¶ ‘Bedrogen door een dwaze bloedklonter, in een moment van verstrooiing’, zei Karel Jonckheere. ¶ Conrad zei: ‘Door zijn dood werd Pernath verlost van een leven, dat uit twijfel, paradoxen en een aangeboren gespletenheid bestond, “...beseffend, dat voor mij de poëzie de enige leefbare zelfmoord is”.’ ¶ In 1977 werd hem postuum de Grote Driejaarlijkse Staatsprijs voor poëzie toegekend.

¶ Zijn vriend Hugo Claus schreef toen zijn monumentale hommage *Het graf van Pernath*, dat aldus begon:

Met geknakte broekspijpen? Uitgezakt,
alsof je, zat, op een ijsvlak was geslipt?
Alsof je voor je laatste dans nog was geflipt?
Nog nakikkend met die verzwikte leden?
Nee. Als een steen wil ik je, intact wil ik je
voordat je ogen braken, wrak.

Zijn graf bevindt zich in perk R, rij 4. Het bevat de slotregels van zijn gedicht *Ik treur niet*:

Al mijn liefde verwoordend, leef ik verder
In de gesel van die zonnetekens waartoe ik behoor.

Nic van Bruggen

Geboren op 17 maart 1938 in Merksem

Overleden op 14 juli 1991 in Antwerpen

Nic van Bruggen was dichter, publicist, kunstcriticus, sport-journalist, reclame tekstschrijver en beeldend kunstenaar.

Nicolaas (zijn oorspronkelijke voornaam) was zijn pseudoniem als beeldend kunstenaar.

¶ Hij was medeoprichter van *Frontaal* (1957-1959), het tijdschrift van de neo- of post-experimentele generatie, die zich wilde profileren na de

avant-garde van *Tijd en mens* en *Gard Sivik*. Tot die groep behoorden verder Dirk Decler, Jef Cornelis, Wim (Wannes) van de Velde, Paul Snoek, Ben Klein, Alex van Gelder, Blanca Boeye en Jan Christiaens. Karel Jonckheere noemde *Frontaal* ‘het mooiste uitgegeven tijdschrift uit onze letteren’.

¶ In dertig jaar tijd publiceerde hij twaalf dichtbundels, die volgens literatuurwetenschapper Yves T’sjoen drie periodes bestrijken: de essentialistische periode (met veel aandacht voor muziek en beeldende kunst), de maniëristische periode (of de plechtstatige) en de emotionele periode of de fase van de belijdenispoëzie. ¶ Ook andere terreinen betrok hij in zijn esthetische wereldbeschouwing, zoals voetbal als esthetisch fenomeen, mode als kunst, make-up en fotografie. ¶ In 1962 debuteerde hij met de bundel *Een Kogel*, waarin veel beeldende kunst en jazz aanwezig was. Een citaat uit deze bundel:

Meisjes lopen...

Meisjes lopen
drijfzand te zijn
in de how do you do
van nooit verjaarde tuinen
in de gespierde plooiën van hun kleed
leven de lijven als retorten
het lianenlintenmeisje
raakt mij als een wichelroede
als een windroos
zo was ik een fetisjmens
die in de weemoedsnippers
van haar ogen sliep
in een avondlijke trein
marihuana leerde grazen
een etmaal blinde vreugde
als van een ouderling
om een dagbladverhaal
in een pagode beschaduwd
en toegeplooid van zee en zon
papaver en van schelpen

In 1972 richtte hij samen met Patrick Conrad de *Pink Poets* op.
In 1973 verscheen *Tussen Huis & Jaargetij* bij Pink Editions,
met een inleiding van Paul Snoek en foto's van Gerard
Dauphin. In datzelfde jaar creëerde Jetty Roels een soloballet
op basis van deze bundel, met muziek van Gustav Mahler en de
stem van Julien Schoenaerts. De expressieve choreografie was
allesbehalve anekdotisch, en de dimensies van de traditionele
dansvorm werden tot hun verste grenzen van intensiteit
verlegd. ¶ Latere bundels als *Ademloos seizoen*, *Place des Vosges*
(1981) en *Leeftijd* (1987) tonen aan hoe van Bruggen almaar
soberder werd. ¶ Behalve poëzie schreef hij ook verhalen,
gebundeld in *Muriels droom* (1969) en *Buitenspel wuift de*
grensrechter (1978). ¶ Hij had nauwe contacten met Pol Mara,
Jef Verheyen en Jan Vanriet. De Fluxusbeweging interesseerde
hem buitengewoon. ¶ Zijn beeldend oeuvre omschreef hij zelf

als 'schrift-schilderijen en gestuele signalen'.

**Het graf van Nic van Bruggen bevindt zich in perk R, rij 6;
het is overwoekerd door klimop, behalve een kleine opening
waardoor de eerste verzen van *Leeftijd* te lezen zijn.**

Ik ben een maker van punten en
Komma's. Mijn woorden staan daartussen.
Ik stamel poëzie naar het einde van
Mijn zinnen, wanneer ik smachtend zing
Aan de waanzin van dit bestaan.
Ik rijg prachtig dit alles vol zin aan
Mekaar, nagelaten als een slangenvol
Voor de gelukkige vindere van zeldzaam
Wrakhout. Of een handgranaat.
Ik denk ,ook wel eens dat het anders is,
Maar dat hoeft ik niet te schrijven.
Mijn potlood wordt te zacht dan.
En er is al genoeg verdriet op aarde.

August van Cauwelaert

Geboren op 31 december 1885 in Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek

Overleden op 4 juli 1945 in Antwerpen

August van Cauwelaert was dichter, advocaat en rechter. Hij werd geboren in een boerengezin in het Pajottenland en had als oudere broer Frans van Cauwelaert, de latere burgemeester van Antwerpen en minister van staat. ¶ In 1911 promoveerde hij in de rechten aan de universiteit van Leuven. ¶ Zijn eerste dichtbundel *Verzen* was toen al gepubliceerd (1909).

De invloed van Karel van de Woestijne en Guido Gezelle was onmiskenbaar. ¶ Hij stichtte in 1911 tevens het geïllustreerde damesblad *De Lelie*. ¶ Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak diende hij zich vrijwillig aan bij het Belgisch leger. Hij promoveerde tot luitenant, maar raakte op 7 april 1916 zwaargewond in Passendale. In Cannes revalideerde hij, maar hij herstelde nooit helemaal. ¶ Na de oorlog was hij achtereenvolgens vrederechter in Kontich, politierechter in Antwerpen en voorzitter van de Politierechtbank. Zijn oorlogsgedichten verschenen in *Liederen van droom en daad* (1918). ¶ Hieruit komt dit gedicht:

Een schicht in...

Een schicht in duizlende oogen...

Een donder laag en bang; ...

Ten rug, als staal gebogen,

Het gloeien van een stang.

De onvast handen dwalen;

Onwillig wankt de voet;

'k voel uit één bron drie stralen

Uitborlen van mijn bloed.

Plots of de zon ging dansen...

Een stem die schaterlacht...

Dan: over alle transen

De stilt', de dood, de nacht.

In zijn religieuze, vitalistische roman *Het licht achter den heuvel* (1929) profileerde hij zich als een voorloper van Gerard Walschap en Lode Zielens. Hij wees waarachtigheid en eigenheid aan als de eerste criteria voor kwaliteitsvolle poëzie. Hij verwierp geleerddeinerij en stond afwijzend tegenover de 'zuivere poëzie'. Volgens Walschap was hij op zoek naar 'edele menselijkheid'. ¶ Van 1930 tot 1937 was hij corresponderend lid van de Koninklijke Academie voor Nederlands Taal- en Letterkunde. ¶ Van 1932 tot aan zijn dood was hij hoofdredacteur van *Dietsche Warande en Belfort*. Vanaf 1924 was hij er al bij betrokken geweest, samen met Gerard Walschap. ¶ Ander belangrijk werk van hem: *Gesprekken met de bruidegom* (een essaybundel uit 1929), *Harry* (een roman uit 1935), *Liederen van deemoed* (poëzie uit 1938), *De romancier en zijn jeugd* (een essay uit 1948). Sommige gedichten werden op muziek gezet. ¶ Hij vertaalde ook uit het Duits. ¶ Het met klimop overwoekerd grafmonument bevindt zich net als dat van broer Frans in ereperk N. Een levensgrote Maria met Zoon op de arm, gemaakt door beeldhouwer Albert Poels, rijst op in de nis van de twee meter hoge stèle.

Paul van Ostaijen

Geboren op 22 februari 1896 in Antwerpen.

Overleden op 18 maart 1828 in Miavoye-Anthée (Namen).

Leopold Andreas van Ostaijen werd geboren als zevende en laatste zoon van de Nederlandse loodgieter Hendrik Pieter van Ostaijen en de Vlaamse Maria Antoinetta Berben-Engelen.

¶ Op de middelbare school werd hij als een probleemgeval beschouwd en in juli 1913 werd hij weggestuurd. Enkele maanden later kon hij aan het werk als bediende in het Antwerpse

stadhuis. ¶ Het gezin Van Ostaijen woonde aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog in het landelijke Hove. ¶ De jonge Van Ostaijen ontmoette in die periode de schilders Paul Joostens en Floris Jaspers, de beeldhouwer Oscar Jaspers en de componist Jef van Hoof. ¶ Uit die periode stamt zijn beroemde gedicht 'Mark groet 's morgens de dingen':

Dag ventje met...

Dag ventje met de fiets op de vaas met de bloem
ploem ploem

dag stoel naast de tafel
dag brood op de tafel
dag visserke-vis met de pijp
en
dag visserke-vis met de pet
pet en pijp
van het visserke-vis
goeiendag

Daa-ag vis
dag lieve vis
dag klein visselij mijn.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog vluchtte het gezin Van Ostaijen naar Antwerpen, vandaar naar Steenberg en later terug naar Antwerpen. ¶ Omdat hij ervan hield om als een dandy op de Antwerpse Meir te flaneren, werd hij 'Meneer 1830' genoemd. ¶ Als overtuigd flamingant floot hij kardinaal Mercier uit tijdens diens bezoek aan Antwerpen. In november 1917 kreeg hij hiervoor celstraf, maar het Duitse bestuur zorgde ervoor dat hij niet werd opgesloten. ¶ In die tijd ontstonden zijn bundels *Music-Hall* (1916) en *Het Sienjaal* (1918). ¶ Na de oorlog trok hij naar Berlijn om een nieuwe veroordeling te ontlopen. ¶ Daar maakte hij een crisis door, maar hij ontmoette er ook talloze expressionistische en dadaïstische kunstenaars, die zijn leven en werk ingrijpend zouden beïnvloeden. Die invloed is te merken in *Bezette stad* (1921) en *De feesten van angst en pijn* (postuum gepubliceerd), typografisch experimenteel werk over de bezetting van Antwerpen. ¶ Over *Bezette Stad* schreef hij later: 'Bezette Stad was een vergif, als tegengif gebruikt. Het nihilisme van *Bezette Stad* kureerde mij van een oneerlijkheid, die ik eerlijkheid waande, en van buitenlyriese hoge-borst-zetterij. Daarna werd ik een doodgewoon dichter, dit is iemand die gedichtjes

maakt voor zijn plezier, zoals een duivenmelker duiven houdt. Ik maak geen aanspraak op de medaille van burgerdeugd.' ¶ Naast poëzie schreef hij politieke essays, groteske verhalen en een dadaïstisch filmscenario *De Bankroet Jazz*, dat als pionierswerk kan worden beschouwd. ¶ In 1921 keerde hij terug naar België en opende hij een kunstgalerie. ¶ Hij kreeg amnestie, maar hij moest wel nog zijn dienstplicht doen. ¶ Later werd hij verkoper in boekhandel Iris in Antwerpen. ¶ Ondertussen bleef hij erg productief en schreef hij speelse en klankrijke gedichten, die hij 'zuivere lyriek' noemde. ¶ Met zijn poëtica 'Gebruiksaanwijzing der lyriek' uit 1926 schreef hij een essay dat zich kan meten met de interessantste werken uit de wereldliteratuur. De beroemdste alinea hieruit luidt:

Poëzie = woordkunst. Poëzie is niet: gedachte, geest, fraaie zinnen, is noch doctoraal, noch dada. Zij is eenvoudig een in het metafysische geankerd spel met woorden.

Zijn gezondheid ging snel achteruit: hij leed aan tuberculose, een levensbedreigende infectieziekte van de longen. ¶ In 1928 stierf hij in een sanatorium in Miavoye-Anthée in de provincie Namen. Daar werd hij oorspronkelijk ook begraven, maar in 1952 kreeg hij zijn definitieve graf op het Schoonselhof. ¶ Datzelfde jaar verschenen ook zijn nagelaten gedichten, waaronder het bekende *Melopee*, opgedragen aan Gaston Burskens:

Onder de maan schuift de lange rivier
Over de lange rivier schuift moede de maan
Onder de maan op de lange rivier schuift de kano naar zee
Langs het hoogriet
langs de laagwei
schuift de kano naar zee
schuift met de schuivende maan de kano naar zee
Zo zijn ze gezellen naar zee de kano de maan en de man
Waarom schuiven de maan en de man getweeën gedwee naar de zee

Hij kreeg een grote naamsbekendheid na zijn dood. Tegenwoordig wordt hij beschouwd als een van de belangrijkste Nederlandstalige dichters. Tal van zijn gedichten behoren tot het collectieve geheugen van de Nederlandstalige lezer. ¶ Van Ostajens graf bevindt zich in ereperk N. Een massieve, granieten engel, gemaakt door zijn vriend Oscar Jespers, beschermt de begroeiende sokkel. Jespers is later in hetzelfde perk begraven.

Marcel van Maele

Geboren op 10 april 1931 in Brugge

Overleden op 24 juli 2009 in Antwerpen

Marcel van Maele was dichter, beeldend kunstenaar en verlichte schelm. ¶ Hij groeide op in Brugge in een streng katholiek milieu en gedroeg zich al vroeg zo onhandelbaar dat zijn moeder hem naar een exorcist stuurde. ¶ Hij leidde een avontuurlijk bestaan vol onvoorspelbare wendingen. Zo diende hij op zijn eenentwintigste in de Koreaanse

oorlog, niet uit militarisme of anticommunisme, maar gewoon uit zucht naar avontuur en vanwege het geld. Hij was er 'een verschrikkelijk slecht soldaat'. ¶ Hij kwam terug 'met de opiumpijp in de hand' en doorkruiste Europa. Scandinavië beviel hem het meest. Hij werkte intussen als barman, stoker, handelsreiziger, gevelschilder, bouwvakker, kartonbewerker, agent van de zeevaartpolitie et cetera. ¶ Hij beantwoordde aan wat Karel Jonckheere schreef over de ram: 'Een ram vertoont de kenmerken van de primitief. Hij verenigt de oerbrute uitbarstingen van de eerste aarde. Wat hij verricht, stamt uit zijn onderbewustzijn, zodat hij nooit zeker is wat of wie hij is. Hij staat daar, nauwelijks geboren, met nieuwe, nog niet ontgonnen mogelijkheden, zodat hij door ordeliëvende geesten nergens kan worden ondergebracht. Krachten bezit hij, maar ze bruisen op in het wild.' ¶ Hij betrad de literatuur met de bundel *Soetja* (1956) over het conflict tussen individuele vrijheid en maatschappelijke vrijheidsbeperking. Dat zou, ook in de volgende vijftwintig dichtbundels,

zijn toneelwerk en zijn vier romans, het hoofdthema blijven. Zijn conclusie luidde: 'Nee, ik speel niet mee.' ¶ Door zijn levensstijl groeide hij uit tot een cultfiguur. Meermaals kwam hij in contact met de politie en het gerecht vanwege buitensporig gebruik van drank en drugs. ¶ Van 1956 tot 1958 was hij redacteur van *Njet*, volgens Louis Paul Boon 'een nogal stof opjagend' tijdschrift. ¶ In 1957 publiceerde hij nieuwe nonconformistische poëzie, *Rood en groen*. ¶ Hij was een van de leidende figuren van het tijdschrift *Labris* voor experimentele literatuur en later van *De Tafelronde*. Hij was tevens lid van de schrijversgroep de *Zestigers*. ¶ In 1963 verschenen zijn *Zwarte gedichten*. In 1966 debuteerde hij als prozaïst met *Kraamanijs*, een boek over psychiatrie. ¶ In 1972 kreeg hij de Arkprijs van het Vrije Woord voor *Ik ruik mensenvlees, zei de reus*. ¶ De legendarische eerste Nacht van de Poëzie in 1973 luidde hij in met een pistoolschot. Hij trad er op naast onder andere Johnny the Selfkicker en Julien Schoenaerts. ¶ Als dichter raakte hij bekend om zijn flamboyante voordrachtstijl. ¶ Hij werkte naar eigen zeggen 'in een niemandsland tussen literatuur en beeldende kunst'. Getuigen daarvan zijn talloze beeldhouwwerken, collages, schilderijen en ook hybride kunstvormen zoals 'gebottelde gedichten' (bedrukt bladpapier in een afgesloten flesje, bijvoorbeeld een Jupilerflesje of een wijnfles) en boeken op sterkwater. Verder experimenteerde hij met teksten door ze te verknippen, te overschilderen of op een andere manier ontoegankelijk te maken. Hij maakt o.a. objecten met witgeschilderde boeken. ¶ Zijn werk werd weleens vergeleken met dat van Marcel Broodthaers. Broodthaers had zijn dichtbundel *Pense-Bête* in 1964 veroordeeld tot onleesbaarheid door hem in een gipsen sokkel vast te zetten. Negen jaar later goot Marcel van Maele zijn *Vakkundig hermetisch* in perspex. ¶ In de Antwerpse galerie *De Zwarte Panter* stelde hij zijn assemblages tentoon, o.a. onder de titel *De kleine anarchisten dansen op wolken*. ¶ Zijn poëzie is rebels en volgt een hoogsteigen poëtica, met vaak een sociaal geëngageerde stem. Ze werd wel eens 'grillige jazz op

papier' genoemd. ¶ In de jaren negentig werd hij gaandeweg blind. ¶ In 2001 verscheen de bloemlezing *Krassen in wat was*. ¶ Guido Lauwaert schreef over hem: 'Onder het showelement school een wereld van twijfel en de angst om het verlies van de verbeelding. Op erkenning door de literaire wereld heeft hij niet kunnen rekenen. Komrij was de enige die hem opnam in zijn bloemlezing *Nederlandse Poëzie van de 19de tot en met de 21ste eeuw* in 2000 en enige gedichten (2004). De Vlaamse literaire pausen vonden hem meer performer dan dichter. Wie de tijd neemt voor een aandachtige lectuur ontdekt een dichter met een sociale boodschap. Geen wereldverbeteraar, maar een aanklager van de roest in het leven.' ¶ In 'De Nederlandse en Vlaamse auteurs' (1985) schreven Van Bork en Verkruijsse: 'De poëzie van Van Maele is rebels, zijn taal zit vol neologismen en betekent in het algemeen een breuk met de semantische en syntactische regels. In die zin herinnert ze aan een door een roes verkregen verhoogde mystieke ervaring. Ook bevat zij een protest, vaak gebracht met speelse en kritische ironie, tegen de maatschappij.'

Zijn graf bevindt zich in perk R, rij 11. Een ironisch opschrift siert het graf: 'Neem plechtig uw hoofd af!'

LEGENDE

Gedichten (cijfers)

Begraafplaatsen (letters)

1	A	Wilfried Adams
2	B	Michel Bartosik
3	C	Gaston Burssens
4	D	Herman de Coninck
5	E	Pol de Mont
6	F	Freddy de Vree
7	G	Paul De Vree
8	H	Max Elskamp
9	I	Willem Elsschot
10	J	Marnix Gijsen
11	K	Maurice Gilliams
12	L	Gust Gils
13	M	Herwig Hensen
14	N	Alice Nahon
15	O	Hugues C. Pernath
16	P	Nic van Bruggen
17	Q	August Van Cauwelaert
18	R	Paul van Ostaijen
19	S	Marcel van Maele

